

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Nalazi i preporuke za lokalizaciju ekonomske dimenzije održivog razvoja u Srednjoročni plan razvoja grada Pirota

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Dokument je proizveden u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

Sadržaj

Zahvalnost	3
Sažetak	3
1. Osnovne napomene	4
2. Metodologija	5
3. Ekonomska dimenzija održivog razvoja – predlozi mera u okviru osnovnih razvojnih pravaca	6
3.1. RAZVOJ PRIVREDE	6
Pozicioniranje Pirota kao centra i pokretača regionalnog razvoja	8
Diversifikacija privrede i razvoj privatnog, posebno MSP sektora	9
Iskorišćavanje prirodnog bogatsva za razvoj turizma, poljoprivrede i zelene energije uz unapređenje kvaliteta životne sredine	12
Ključne razvojne mere za dalji razvoj opštine Pirot.....	14
3.2. UNAPREĐENJE JAVNE UPRAVE	18
E-usluge od značaja za privredu	20
Ažuriranje elektronskog registra postupaka.....	21
Unapređenje dvosmerne komunikacije sa privredom kroz povećanje funkcionalnosti veb sajta (internet prezentacije) Grada Pirota i JKP	22
Objavljivanje podataka o radu JKP u formatu otvorenih podataka	23
Jedinstveno upravno mesto u skladu sa potrebama privrede.....	24
3.3. RAZVOJ INFRASTRUKTURE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	25
Ozakonjenje komunalne infrastrukture i upis u javne registre	27
Uspostavljanje GIS-a kao instrumenta za upravljanje LER-om	28
Proširenje obuhvata programa za unapređenje energetske efikasnosti.....	29
Uključivanje privrede u aktivnosti iz Programa zaštite životne sredine (LEAP).....	30
Izvori podataka i literatura	31
Aneks: Pirot – ekonomska analiza	32
I. Analiza postojećeg stanja.....	32
1. Pirot - opšti podaci	32
2. Privredna struktura.....	42
II. Rezime	61

Zahvalnost

Ova analiza (sa aneksima) je pripremljena u okviru platforme „Održivi razvoj za sve“ kojom se uspostavlja opštedruštveni dijalog među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, uključujući organizacije civilnog društva, poslovni sektor, akademske i istraživačke institucije, profesionalna udruženja, medije i građane, o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su Beogradska otvorena škola, Fondacija BFPE za otvoreno društvo, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju i Timočki omladinski centar. Autori analize izražavaju zahvalnost predstavnicima Gradske uprave Grada Pirot, predstavnicima Ugovorne okružne privredne komore Pirot, udruženju PIRGOS, kao i svim ostalim organizacijama civilnog društva, državnim institucijama i organizacijama, nezavisnim telima, predstavnicima akademske zajednice, predstavnicima međunarodnih organizacija i pojedincima koji su dali doprinos izradi analize svojim komentarima i sugestijama.

Sažetak

Svrha ove analize je da pomogne Gradskoj upravi Grada Pirot kao i Regionalnoj razvojnoj agenciji „Jug“ da nakon usvajanja Plana razvoja grada Pirot, sredinom 2021. godine, adekvatno sagledaju i procene održivost različitih opcija i alternativa lokalnog ekonomskog razvoja, koje bi trebalo da budu predstavljene kroz posebne ciljeve, mere i aktivnosti u Srednjoročnom planu grada Pirot, čije je usvajanje planirano u prvom kvartalu 2022. godine.

Analiza je rezultat desetomesečne saradnje CEVES-a i Timočkog omladinskog centra sa Gradskom upravom grada Pirot, Regionalnom razvojnom agencijom JUG, Ugovornom okružnom privrednom komorom Pirot, predstavnicima privrede, organizacija civilnog društva i građana, sa kojima je razgovarano o viđenju razvojnih planova i prioriteta za investiranje, potrebama u pogledu zapošljavanja radne snage, viziji unapređenja lokalnog poslovnog ambijenta koji će biti stimulativan za rad i investiranje u gradu Pirotu i šire i izazovima poštovanja standarda zaštite životne sredine.

Kao ključni posebni ciljevi lokalnog ekonomskog razvoja u analizi izdvojeni su: a) pozicioniranje Pirot kao centra i pokretača privrednog razvoja; b) diversifikacija privrede i razvoj privatnog, posebno MSP sektora i c) iskorišćavanje prirodnog bogatstva za razvoj turizma, poljoprivrede i zelene energije uz unapređenje kvaliteta životne sredine. Ključni zaključak je da bi Pirot kao društveni, trgovački, i ekonomski centar Pirotskog upravnog

okruga, ali i cele jugoistočne Srbije, trebalo da se jasnije pozicionira kao centar regiona, kako bi podržao lokalni ekonomski razvoj susednih manjih opština i proširio demografsku bazu za privredni i opštedruštveni razvoj. Jedan od osnovnih načina za takvo pozicioniranje je i podrška razvoju MSP. Kroz svoje strateške dokumente Pirot već godinama vidi mala i srednja preduzeća kao jedan od stubova lokalne ekonomije. Ovo opredeljenje još uvek nije na adekvatan način operacionalizovano kroz instrumente lokalnog ekonomskog razvoja – što kao rezultat ima da Pirot ima manje povoljne ishode na poljima tržišta rada i aktivnosti privatnog – posebno MSP – sektora, nego što bi se očekivalo.

Pirot ima potencijal da nastavi i ubrza svoj razvoj ne samo daljim promovisanjem prerađivačke industrije već i ulaganjima u eksploataciju još tri prednosti kojima raspolaže. Jedna je povoljna geo-ekonomska pozicija zbog koje se već sad Pirot prepoznaje kao regionalni trgovinski i uslužni centar, druga je posedovanje prepoznatljivih tradicionalnih brendova (u prehrambenoj i tekstilnoj industriji) uz određene uslove za razvoj poljoprivrede, i treća je značajan potencijal za dalji razvoj turizma. Dobro je i značajno što razvoj turizma, tradicionalnih brendova (naročito u poljoprivredi), i pozicioniranje kao trgovinski centar rade jedni drugima u korist, odnosno mogu međusobno da se pojačavaju umesto da konkurišu.

U analizi su detaljnije razrađene i ključne mere u okviru razvojnog pravca unapređenje javne uprave (uspostavljanje sistema eUsluga od značaja za privredu, ažuriranje elektronske baze postupaka od značaja za privredu, unapređenje dvosmerne komunikacije sa privredom kroz unapređenje funkcionalnosti veb sajta/internet prezentacije) Grada Pirota i JKP, objavljivanje podataka od značaja za privredu u formatu otvorenih podataka i uspostavljanje jedinstvenog upravnog mesta u skladu sa potrebama privrede. U okviru razvojnog pravca razvoj infrastrukture i razvoj životne sredine takode su formulisane prioritetne preporuke za definisanje mera i aktivnosti, koji se mogu ostvariti samo uz saradnju sa privredom ili kojima se dominantno ostvaruju interesi privrede.

1. Osnovne napomene

Svrha ove analize je da pomogne Gradskoj upravi Grada Pirota kao i Regionalnoj razvojnoj agenciji „Jug“ da nakon usvajanja Plana razvoja grada Pirota sredinom 2021. godine, adekvatno sagledaju i procene održivost različitih opcija i alternativa lokalnog ekonomskog razvoja, koje bi trebalo da budu predstavljene kroz posebne ciljeve, mere i aktivnosti u Srednjoročnom planu grada Pirota, čije je usvajanje planirano u prvom kvartalu 2022. godine.

Plan razvoja grada Pirota za period 2021 – 2028. usvojen je u julu 2021. godine. Strateški prioriteti grada su grupisani u četiri razvojna pravca:

- a) unapređenje javne uprave;
- b) infrastruktura i zaštita životne sredine;
- c) društvene delatnosti i
- d) privreda.

Prilikom definisanja prioritetnih programa i projekata, kao i pokazatelja ishoda u Planu razvoja grada Pirota je od samog početka vođeno računa o prilagođavanju lokalnom kontekstu („lokalizaciji“) ciljeva održivog razvoja Agende 2030. U Planu je navedeno da se „prilikom odabira programa i projekata, grad Pirot (se) primarno vodio pitanjem koje su to mere koje su značajne u lokalnom kontekstu, a čija implementacija doprinosi postizanju jednog ili više ciljeva održivog razvoja.“ Naravno, zbog zahtevanog najvišeg nivoa opštosti Plana razvoja,

lokalizacija ciljeva održivog razvoja će biti moguća i očekuje se da bude zaista sprovedena u procesu pripreme Srednjoročnog plana grada Pirota, koji će biti usvojen za period od 2022-2024. godine.

Na taj način će Srednjoročni plan, kao osnovni upravljački instrument Grada Pirota definisati kroz koje će mere i aktivnosti biti ostvareni strateški ciljevi Agende 2030 u naredne tri godine. Srednjoročni plan će pružiti sveobuhvatan i ažuran pregled obaveza (mera i aktivnosti) koje Grad Pirot treba da sprovede tokom perioda 2022-2024. omogućavajući time da se broj i obim mera i aktivnosti i dinamika njihovog sprovođenja uskladi s raspoloživim resursima (ljudskim i finansijskim) i prioritetima, detaljno planiraju aktivnosti organizacionih jedinica unutar sistema organa i javnih službi i preduzeća čiji je Grad Pirot osnivač. Kroz Srednjoročni plan će se povećati transparentnost odgovornosti za sprovođenje utvrđenih lokalnih ciljeva Agende 2030, jer će nadležni organi Grada Pirota, njegove institucije i JP biti obavezne da planiranim ili već budžetiranim sredstvima sprovedu jasno utvrđen skup mera i aktivnosti.

U septembru 2021. godine Skupština grada Pirota je usvojila odluku o izradi Srednjoročnog plana razvoja grada Pirota. Nosilac procesa izrade dokumenta je Regionalna razvojna agencija "Jug" a tehničku podršku u procesu lokalizacije ciljeva održivog razvoja pružaju razvojni partneri kroz Platformu za opštedruštveni dijalog „Održivi razvoj za sve“, za podsticanje i afirmisanje društvenog dijaloga o sprovođenju Agende održivog razvoja do 2030. godine.

Ovaj dokument predstavlja nalaze i preporuke za lokalizaciju ekonomske dimenzije ciljeva održivog razvoja u Srednjoročnom planu razvoja Grada Pirota, kroz kreiranje i implementaciju održivog lokalnog ekonomskog razvoja zasnovanog na znanju i kreativnosti i istovremeno resursno i energetski efikasne privrede u Gradu Pirotu i celom Pirotskom upravnom okrugu.

2. Metodologija

Od početka realizacije aktivnosti na lokalizaciji ekonomske dimenzije ciljeva održivog razvoja u razvojne i dokumente javnih politika Grada Pirota projektni partneri na Platformi za opštedruštveni dijalog "Održivi razvoj za sve" ostvarili su blisku saradnju sa Gradskom upravom grada Pirota (Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj), kao i sa regionalnom razvojnom agencijom "Jug" i Ugovornom okružnom privrednom komorom Pirot.

Od maja 2021. godine sa partnerima na teritoriji Grada Pirota sproveden je veći broj aktivnosti na podizanju svesti o značaju ciljeva održivog razvoja Agende 2030 i upoznavanju sa preporukama iz međunarodnih dokumenata, a sa ciljem njihovog prilagođavanja lokalnom kontekstu u Gradu Pirotu.

U prvoj fazi su prikupljeni i proučeni ključni dokumenti lokalnih javnih politika u oblasti u Gradu Pirotu, u posebnim sektorskim oblastima kao što su lokalni ekonomski razvoj, komunalne delatnosti, životna sredina, urbanizam. U ovom periodu su bile organizovane i interne konsultacije pre svega sa rukovodiocem Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj i rukovodicem i zaposlenima u Regionalnoj razvojnoj agenciji „Jug“.

Proces prikupljanja građe, istraživanja i pisanja analize je podeljen u faze u skladu sa dinamikom predviđenom i utvrđenom Akcionim planom za realizaciju aktivnosti na lokalizaciji ciljeva održivog razvoja u Gradu Pirotu u periodu maj – novembar 2021. godine (period implementacije Platforme za opštedruštveni dijalog "Održivi razvoj za sve" u gradu Pirotu).

U periodu juni – septembar 2021. godine održana je serija konsultacija sa predstavnicima pirotke privrede,¹ uglavnom preduzetnicima i malim preduzećima iz različitih privrednih sektora (proizvodnja i uslužne delatnosti) u kojima je na osnovu strukturisanog upitnika sa njima razgovarano o razvojnim planovima i prioritetima, potrebama u pogledu zapošljavanja radne snage, koja može da odgovori zahtevima industrijskog razvoja u budućnosti, viziji unapređenja lokalnog poslovnog ambijenta koji će biti stimulativan za rad i investiranje u gradu Pirotu i šire, izazovima poštovanja standarda zaštite životne sredine i viđenju cirkularne ekonomija kao izvor novog industrijskog rasta.

Tokom novembra i prve polovine decembra su pripremljene dve onlajn ankete (upitnici) sa namerom da se istraže stavovi privrede i građana o uspostavljenim prioritetima održivog ekonomskog razvoja. Rezultati anketiranja su bili važni metodološki alati korišćeni u postupku pripreme preporuka za lokalizaciju ekonomske dimenzije održivog razvoja u gradu Pirotu. Upitnik je popunilo 19 privrednih subjekata i 160 građana i građanki Pirotu. Osim kompanije Tigar Tyres d.o.o. koja spada u kategoriju velikih privrednih subjekata, sa čijim predstavnicima je obavljen i individualan razgovor, a koji su takođe prisustvovali i fokus grupama sa privrednicima organizovanim sredinom prošle godine, anketom je obuhvaćeno i 1 srednje privredno društvo (Drumovi A&D) i 10 malih privrednih društava kao i šest preduzetnika.

U četvrtoj fazi je izvršena obrada i analiza svih prikupljenih podataka i izrada konačne verzije analize, koja je podrazumevala i naknadnu verifikaciju ključnih nalaza i preporuka sa najvažnijim akterima u lokalnoj samoupravi i privrednoj zajednici.

3. Ekonomska dimenzija održivog razvoja – predlozi mera u okviru osnovnih razvojnih pravaca

3.1. RAZVOJ PRIVREDE

Opština Pirot spada u drugu kategoriju razvijenosti i ima jasne ekonomske predispozicije da, kao pokretač, podigne ne samo sopstveni već i razvoj čitavog Pirotskog okruga – a verovatno i nešto šireg regiona. Trenutni nivoi zaposlenosti i zarada izdvajaju Pirot od većine opština Južne i istočne Srbije, zahvaljujući pre svega efektu dugogodišnjeg prisustva i sve naprednijeg poslovanja Mišelinove fabrike Tigar Tyres u okviru Slobodne zone Pirot. Pirot je sada u situaciji da na sličan način deluje i na svoju okolinu.

Pirot ima potencijal da nastavi i ubrza razvoj ne samo daljim promovisanjem prerađivačke industrije već i ulaganjima u eksploataciju još tri prednosti kojima raspolaže:

- povoljna geo-ekonomska pozicija zbog koje se već sad Pirot prepoznaje kao regionalni trgovinski i uslužni centar;
- prepoznatljivi tradicionalni brendovi (u prehrambenoj i tekstilnoj industriji) uz određene predušlove za razvoj modernije i intezivnije poljoprivrede;

---

¹ Razgovori u prvoj polovini oktobra 2021. obavljani sa preduzećima: Konfekcija AS Pirot d.o.o., D-Company d.o.o., Mustang d.o.o., Alatnica Krstić (preduzetnik), Sport gradnja (preduzetnik), Slobodna zona Pirot d.o.o., Genco home d.o.o., Magmont d.o.o., Marmil Pirot d.o.o.

- značajan potencijal za dalji razvoj turizma, sa centralnim projektom turističke regije Stara planina.

Dobro je i značajno što razvoj turizma, tradicionalnih brendova (naročito u poljoprivredi), i pozicioniranje Pirola kao trgovinskog centra rade jedni drugima u korist, odnosno mogu međusobno da se pojačavaju umesto da konkurišu.

Ključni ciljevi i mere za dalji razvoj Pirola, usklađene sa principima i ciljevima Agende 2030, mogu se predstaviti na sledeći način:

KLJUČNI POSEBNI CILJEVI U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA RAZVOJ PRIVREDE	
<p>1. Pozicioniranje Pirola kao centra i pokretača regionalnog razvoja</p> <p><i>Usklađeno sa ciljevima 10.1 i 10.2: progresivno postići i održati rast prihoda donjih 40% stanovništva po stopi višoj od [nacionalnog] proseka; osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, poreklo, religiju ili ekonomski i neki drugi status</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 11.a: podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja</i></p>	<p>10 СМАЊАЊЕ НЕЈЕДНАКОСТИ</p> <p>11 ОДРЖИВИ ГРАДОВИ И ЗАЈЕДНИЦЕ</p>
<p>2. Diversifikacija privrede i razvoj privatnog, posebno MSP sektora</p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 8.2: Postići više nivoje ekonomske produktivnosti preko diversifikacije, tehnoloških unapređenja i inovacija, između ostalog i fokusirajući se na radno intenzivne i visoko profitabilne sektore.</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje pristojnih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća.</i></p>	<p>8 ДОСТУПАН РАД И ЕКОНОМСКИ РАСТ</p>
<p>3. Iskorišćavanje prirodnog bogatstva za razvoj turizma, poljoprivrede i zelene energije uz unapređenje kvaliteta životne sredine</p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 2.3: udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, starosedelačkog stanovništva, porodičnih poljoprivrednih proizvođača i stočara, između ostalog i preko bezbednog i jednakog pristupa zemljištu, drugih proizvodnih resursa i inputa, znanja, finansijskih usluga i tržišta.</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 8.9: osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 12.2: Do kraja 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa</i></p>	<p>2 СРЕТ БЕЗ ПЛАЊИ</p> <p>8 ДОСТУПАН РАД И ЕКОНОМСКИ РАСТ</p> <p>12 ОДРЖИВА ПРОИЗВОДНЯ И ПРОИЗВОДЉА</p>
KLJUČNE MERE U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA RAZVOJ PRIVREDE	
<p>1. Izgradnja lokalne putne infrastrukture ka i na Staroj planini</p>	<p>9 ИНДУСТРИЈА, ИНОВАЦИЈЕ И ИНФРАСТРУКТУРА</p> <p>11 ОДРЖИВИ ГРАДОВИ И ЗАЈЕДНИЦЕ</p>

<p><i>Usklađeno sa ciljem 9.1: Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i prilagodljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i međugraničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 11.2: omogućiti pristup bezbednim, jeftinim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbednost na putevima, pre svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica.</i></p>	
<p>2. Unapređenje tržišta rada, kroz aktivne mere i formalizaciju rada</p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 8.5: postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i istu platu za rad jednake vrednosti.</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 4.4: znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, između ostalog i tehničke i stručne, za zaposlenje, pristojne poslove i preduzetništvo</i></p>	
<p>3. Razvoj programa podrške privatnom sektoru</p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 8.3 (vidi cilj 2)</i></p>	
<p>4. Razvoj integrisane agroturističke ponude</p> <p><i>Usklađeno sa ciljevima 2.3 (vidi cilj 3), 8.9 (vidi cilj 3) i 12.b: osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode</i></p>	
<p>5. Ukupnjavanje poseda i podrška modernim i intezivnim stočarskim farmama</p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 2.3 (vidi cilj 3)</i></p>	
<p>! Sprovedenju svih mera mora da prethodi adekvatna analiza uticaja na životnu sredinu, blagovremeno dostupna zainteresovanoj javnosti.</p> <p><i>Usaglašeno sa ciljem 15.4: osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet, kako bi se njihovi kapaciteti unapredili tako da pružaju korist koja ima suštinski značaj za održivi razvoj.</i></p>	

Pozicioniranje Pirota kao centra i pokretača regionalnog razvoja

Pirot je privredni, administrativni i kulturni centar Pirotskog upravnog okruga kojeg čine još Babušnica, Bele Palanka i Dimitrovgrad. Integrisani pogled na regionalni ekonomski potencijal

zahteva i uključivanje opštine Knjaževac², četvrte opštine sa kojom se Pirot graniči i "deli" Staru planinu, koja takođe zaostaje za Pirotom, kao što je prikazano u tabeli ispod. Osim toga, Pirot je strateški lociran na raskršću puteva za Niš, Sofiju, i urbane centre u Jablačinskom i Zaječarskom okrugu, što daje dobru osnovu za njegov razvoj kao komercijalnog centra.

Tabela 1. Ključni indikatori razvijenosti (2020)

Opština	Stepen razvijenosti	% zaposlenih (15-64)	Prosečne neto zarade	Ekonomski agregat po stanovniku
Srbija bez Beograda i	-	41.5	51,700	19,531
Pirot	II grupa	44.7	57,220	23,303
Dimitrovgrad	IV grupa	45.1	46,543	19,733
Knjaževac ²	IV grupa	40.9	45,303	17,917
Babušnica	Devastirana	36.8	47,209	16,531
Bela Palanka	Devastirana	27.3	45,047	12,802

Izvor: Republički zavod za statistiku, kalkulacije autora

Razvijenost područja značajno se razlikuje i unutar okvira same opštine Pirot. To je naglašeno s obzirom na ogromnu površinu opštine – čiji je najveći deo (75%) planinski i pod šumom – i posledično veliki broj naselja i njihovu razuđenost. Opština se sastoji od razvijenijeg urbanog jezgra, u kojem živi 2/3 stanovnika opštine, i manje razvijenih ruralnih sredina, na koje otpada preostala trećina stanovništva. Ruralne sredine se sastoje od velikog broja (preko 70) – međusobno neadekvatno povezanih i retko naseljenih – mesta, raštrkanih na ogromnoj teritoriji pod ili na Staroj planini. Razvijenost značajno varira i u okviru samih ruralnih sredina – ona potplaninska i dobro povezana sa Pirotom su razvijenija; dok su ona koja se nalaze na planini manje razvijena i u značajnoj meri ispražnjena.

Tokom proteklih decenija – u toku industrijalizacije Pirot – dotok stanovništva iz okolnih sela, u okviru opštine ali i šireg regiona, u sam grad Pirot održao je njegovu demografsku vitalnost ali i doprineo „pražnjenju“ te iste okoline. Ozbiljni prirodni resursi danas ostaju neiskorišćeni, a nedostatak adekvatne radne snage počinje sve više da se oseća. Stoga, u interesu je Pirot da upravlja politikama tako da promeni prirodu međuzavisnosti u razvoju između samog grada i regionalnog okruženja. U njegovom interesu je da promovise i ulaže u razvoj regiona kako bi kao društveni, trgovački, i ekonomski centar imao demografsku bazu na kojoj dalje da se razvija, a naročito za rast kulturnih i komercijalnih sadržaja.

U daljem tekstu većina diskusije i preporuka koje se odnose na van-gradske delove opštine Pirot, treba primeniti/promovisati i u odnosu bar na opštine koje se sa Pirotom graniče.

Diversifikacija privrede i razvoj privatnog, posebno MSP sektora

Najveći broj zaposlenih u Pirotu – njih oko tri četvrtine, radi u prerađivačkoj industriji, javnoj upravi i trgovini na veliko i malo. Prerađivačka industrija – pre svega gumarska i tekstilna – glavni je izvor zaposlenosti. Zapošljava 40% od ukupnog broja zaposlenih i sa 179 zaposlenih na 1.000 stanovnika znatno je iznad proseka Srbije i regiona u kojem se Pirot nalazi. Firme koje

² Knjaževac pripada Zaječarskom okrugu.

³ Ekonomski agregat ilustruje kupovnu moć po glavi stanovnika, tako što u količnik stavlja (1) ukupnu sumu zarada i sumu penzija u opština i (2) ukupan broj stanovnika u opštini (ekonomski agregat = 1/2).

pripadaju prerađivačkoj delatnosti su uglavnom locirane u, međunarodno priznatom i nagrađivanom, industrijskom parku i slobodnoj zoni Pirot. U javnoj upravi – kojoj pripadaju javna komunalna preduzeća, lokalna administracija, obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita – zaposleno je skoro 25% zaposlenih. Sa oko 100 zaposlenih na 1.000 stanovnika, kapaciteti javne uprave Pirotu odgovaraju proseku Srbije i nisu dalje razmatrani. Na trgovinu na veliko i malo se odnosi još oko 10% zaposlenih.

Tigar Tyres je najznačajnija firma i centar privredne aktivnosti u Pirotu. Direktno zapošljava četvrtinu od ukupno registrovanih zaposlenih i skoro 40% od zaposlenih u korporativnom sektoru Pirotu. Ukoliko se u doprinos zaposlenosti Tigar Tyres-a uključe i ona preduzeća koja mu pružaju redovne usluge – zapošljavanja, obuke i čišćenja, kao što su Tim Power Plus, Creative Work i Clear⁴, može se zaključiti da Tigar Tyres (direktno, kao i kod neposrednih dobavljača) obezbeđuje posao za više od polovine zaposlenih u korporativnom sektoru Pirotu. Prosečna neto zarada u Tigar Tyres-u je oko 2 puta više nego u ostatku pirotskog privatnog sektora.

Od ostalih kompanija i delatnosti, koje uglavnom posluju u okviru pirotskog industrijskog parka i slobodne zone, izdvajaju se:

- Tigar AD, drugo veliko pirotsko preduzeće, prvi „komšija“ Tigar Tyres-a – koje za razliku od Tigar Tyres-a nije uspelo da pronađe strateškog partnera i danas se nalazi u UPPR-u. Međutim, u okviru tri proizvodna pogona kompanije, postoji jedan koji ima „zdrav“ osnovni biznis -- proizvodnja gumene obuće – zaštitne, vatrogasne, šumarske, za lov i ribolov, pa čak i modni segment itd. Proizvodnja obuće generiše 80% izvoza kompanija, koji je u 2021. dostigao skoro 13 miliona evra i usmeren je ka tržištima Rusije i severne Evrope, i „izdržava“ preostala dva pogona (tehnička guma i hemijski proizvodi).
- Od ostalih delatnosti, ističe se pre svega tekstilna industrija – koja u Pirotu ima dugu tradiciju. U okviru slobodne zone Pirot posluje više tekstilnih kompanija, koje zapošljavaju oko 800 radnika, oslanjajući se pre svega na niske troškove radne snage – većina zaposlenih ima minimalnu platu – i proizvodeći odeću za izvoz. Proizvodnja tekstila i odeće zasnovana na tradicionalnim pirotskim motivima i šarama nije značajnije zastupljena i uglavnom se odvija kroz preduzetničke poduhvate – kao što je npr. slučaj sa zadrugom „Damsko srce“ koja proizvodi sertifikovane ćilime u skladu sa Elabortatom o geografskoj zaštiti i ovlašćeni je korisnik imena porekla „Pirotski ćilim“.
- Postoji jedan broj stranih i domaćih preduzeća u metalskoj industriji, za srpske prilike značajne veličine, od kojih dva (jedan od njih u Babušnici) rade za Tigar Tyres. Potrebno je ispitati potencijal za dalji razvoj metalско/mašinske industrije s obzirom na postojanje takvog ljudskog kapaciteta i veština, ne nužno kao dobavljača samog Tigar Tyres ili drugih SDI u Srbiji, već i na manje zahtevnim segmentima metalско-gumarskih ili -mašinskih lanaca vrednosti.

Iako lider u okruženju, Pirot ima manje povoljne ishode na poljima tržišta rada i aktivnosti privatnog – posebno MSP – sektora, nego što bi se očekivalo. Na taj zaključak upućuje poređenje Pirotu sa odabranim opštinama (Tabela 2). Bor i Prokuplje imaju sličnu ekonomsku strukturu kao Pirot, oličenu kroz visoku zavisnost lokalne privrede od jednog stranog

---

⁴ Sva tri preduzeća spadaju u 25 najvećih po broju zaposlenih u Pirotu.

preduzeća. Sa druge strane, u opštinama Zapadne Srbije – Gornjem Milanovcu, Čačku i Užicu, privredna struktura zasnovana je na relativno uspešnoj podršci sopstvenim autohtonim mikro, malim i srednjim preduzećima – ilustrujući u kojoj meri je moguće ostvariti zadovoljavajuće razvojne rezultate i bez oslanjanja na velike strane kompanije. Poređenja pokazuju da Pirot ima osetno nižu registrovanu zaposlenost, praćenu većim brojem nezaposlenog i neaktivnog stanovništva radnog uzrasta. Stoga, i pored toga što je prosečna plata u Pirotu viša nego u većini uporednih opština, usled niže aktivnosti ta razlika se ne preliva proporcionalno u kupovnu moć i stepen razvijenosti, mereno ekonomskim agregatom.

Tabela 2. Tržište rada i poslovni sektor

Opština	% zaposlenih (15-64)	% nezaposlenih i neaktivnih (15-64)	Prosečne neto zarade po zaposlenom	Ekonomski agregat po stanovniku ⁵	Broj privrednih društava na 1000 stanovnika	Broj preduzetnika na 1000 stanovnika
Pirot	45	55	57,220	23,303	8	27
Čačak	52	48	51,415	23,617	16	48
Užice	52	48	56,794	27,201	12	45
Gornji	48	52	53,953	23,045	11	46
Bor	45	55	69,468	30,277	9	26
Prokuplje	53	47	51,108	22,740	7	32

Izvor: Republički zavod za statistiku, kalkulacije autora

S obzirom na to da broj zaposlenih u Tigar Tyres-u i javnom sektoru čini oko četvrtinu radno sposobnih u Pirotu, kao i na to da su plate u ova dva segmenta pirotske ekonomije značajno iznad preostalog proseka, indikativno je da je „efekat preliivanja“, odnosno pokretački efekat ova dva autonomna* subjekta na razvoj ostatka privrede manje izražen nego što bi se očekivalo. Bilo bi očekivano da je tržišni podsticaj za stvaranje zaposlenosti u ostatku lokalne privrede, ilustrovan kroz multiplikator, značajno viši od trenutnih 0.84. U ostatku privatne privrede zaposleno je manje od 7.000 ljudi. Na primeru Prokuplja, čijom lokalnom privredom dominira kompanija Leoni koja zapošljava oko 2.800 ljudi, može se videti da je uporedni multiplikator koji ta kompanija zajedno sa javnim sektorom stvara čak 1.19 – 40% viši nego u Pirotu. Ukoliko bi efekat preliivanja u Pirotu bio nalik onom u Prokuplju, to bi značilo još oko 3.000 radnih mesta u privatnom sektoru.

Metodološka napomena*

U analizi lokalnog razvoja korisno je ekonomsku aktivnost nekog područja posmatrati kao zavisnu od „autonomne“ kupovne moći onih koji kupuju robu i usluge na tom području a koju generiše „izvoz“ proizvoda i usluga subjektima drugih regiona ili u inostranstvu. „Autonomna“ kupovna moć određena je faktorima izvan uticaja samog područja – konkretno u ovom slučaju je to delovanje SDI (i na malo drugačiji način, države) koje dolaze „izvana“ i kao takve ne zavise od dohotka ili ulaganja lokalnog stanovništva. Takve aktivnosti su pokretači razvoja kad „izvoze“ robu i usluge izvan područja. I turističke usluge i prodaja dobara i usluga građanima u tranzitu ili iz okolnih područja isto može da se smatra „izvozom“. Ove aktivnosti deluju na razvoj dobavljača, lokalne trgovine, proizvodnje hrane, građevinarstvo koje prodaju lokalno – i koje

⁵ Ekonomski agregat ilustruje kupovnu moć po glavi stanovnika, tako što u količnik stavlja (1) ukupnu sumu zarada i sumu penzija u opština i (2) ukupan broj stanovnika u opštini (ekonomski agregat = 1/2).

smatramo da su „inducirane“ aktivnosti, i da bi lako zamrle zamiranjem opisanog „izvoza“. Privredna struktura je diverzifikovana kad postoji više „izvoznika“ proizvoda i usluga. Oni mogu nastati direktno, ili prerastanjem nekih od induciranih dobavljača, ili snabdevača lokalnog stanovništva.

Vidimo nekoliko mogućih razloga za niže „inducirane“ ekonomske aktivnosti od očekivanih, i oni se međusobno ne isključuju.

- Postoji veći segment neformalno zaposlenih u privatnom sektoru, jer ima više prilike za neformalne uslužne aktivnosti kao što su razni oblici trgovine, transporta, i profesionalnih i ličnih usluga.
- Postoji svojevrsan podsticaj za pojedine članove domaćinstava radnog uzrasta da ostanu u kategoriji neaktivnih ili nezaposlenih – s obzirom na veoma visoke neto zarade u Tigar Tyres-u i relativno visoke zarade u javnom sektoru, kao i na značajniji ekonomski uticaj penzionera (Tabela 3) nego što je inače slučaj u ostatku Srbije.
- Kako za Leoni tako i za Tigar Tyres teško je da na srpskom tržištu pronađu dobavljače za „kor“ (core) aspekte proizvodnog procesa. Ipak, moguće je da Leoni čini veći napor da uključi domaće dobavljače u „non-core“ poslovanju. Svakako čini veći napor da se javnost upozna sa činjenicom da ima više od 500 pozicija u svojim nabavkama koje kupuje lokalno.

Tabela 3. Korisnici penzija i odnos penzija i zarada

Opština	Broj korisnika penzije, kao % ukupnog stanovništva	Broj korisnika penzije po zaposlenom	Odnos sume penzija i zarada (%)
Srbija	24.1	0.91	42.2
Pirot	28.6	1.02	44.9
Niš	23.9	0.72	38.5
Čačak	25.5	0.77	39.2
Užice	27.6	0.83	44.7
Gornji Milanovac	27.8	0.93	42.8
Bor	30.1	1.02	47.9
Prokuplje	24.2	0.73	33.4

Iskorišćavanje prirodnog bogatstva za razvoj turizma, poljoprivrede i zelene energije uz unapređenje kvaliteta životne sredine

Dok se urbani razvoj oslanja pre svega na prerađivačku industriju, javni sektor i trgovinu kao motore, prilika za Pirot leži i u održivom korišćenju – skoro pa netaknutih – turističkih i poljoprivrednih potencijala koje nudi njegova okolina a naročito Stara planina. Glavne aktivnosti ruralnih pirotskih naselja fokusirana su, očekivano, na poljoprivredu i turizam. Ipak, i jedna i druga aktivnost su ekstenzivnog i veoma sporadičnog karaktera, sa ishodima daleko ispod onih koje prirodne karakteristike i bogatstva Stare planine omogućavaju.

Iskorišćenost poljoprivrednog zemljišta u Pirotu je ispod 50%, usled nepristupačnog terena, rasitnjenosti parcela, smanjenja broja stanovnika i posledičnog velikog udela staračkih domaćinstava. Slaba iskorišćenost se očitava i kroz uporedno mali broj gazdinstava, zaposlenih u poljoprivredi i grla stoke po domaćinstvu i hektaru. Prema brojnim zapisima, nekada je na području Stare planine paslo više ovaca nego u celoj bivšoj SFRJ, tačnije, više od pola miliona ovaca. Danas ih je, prema poslednjim dostupnim podacima, svega oko 15.000-20.000. Trend se može ilustrovati kroz slučaj sela Dojkinci, poznatom po dugoj ovčarskoj tradiciji. U selu je pre 50 godina živelo oko 900 stanovnika – da bi ih prema poslednjem popisu bilo svega 176 – od čega 85% starije od 60 godina. Stočni fond sela je još drastičnije smanjen – sa nekadašnjih 12.000 ovaca na današnjih manje od 400.

Komparativna prednost Pirota leži u prostranim livadama i pašnjacima, koje čine 2/3 poljoprivrednog zemljišta i kojih u Pirotu ima 3 puta više po glavi stanovnika (u hektarima) u odnosu na prosek Srbije. Upravo zbog prostranstva staroplaninskih pašnjaka, Piroto je i postao poznat po stočarskoj tradiciji u gajenju ovaca i goveda koja je iznedrila poznate pirotске brendove – kačkavalj, peglanu kobasicu i staroplaninsku jagnjetinu.

Mlekarsku tradiciju danas „čuva“ Mlekarska škola, čija radionica ima kapacitet prerade 4.000 litara mleka dnevno, implementiran HACCP standard i svoje proizvode nudi lokalnom tržištu a poznata je i kao jedini korisnik geografske zaštite imena „Pirotski kačkavalj od kravljeg mleka“.

Neophodno je istražiti realni potencijal obnove poljoprivrede ukoliko bi se ona oslanjala na prilično drugačije, moderne i daleko intenzivnije (po angažovanju kapitala i zemlje u odnosu na radnu snagu) metode, i na osnovu toga uspostaviti strategiju razvoja poljoprivrede. To pitanje mora se posmatrati integrisano sa pitanjem upotrebe i razvoja potencijala pirotskih dragocenih „brendova“. Dok su oni maksimalno doprineli razvoju turizma u samom mestu Pirotu, postoji još veliki prostor za njihovo dalje plasiranje – što je i prepoznato u sklopu pripreme plana razvoja Pirota.

Rani znaci potencijala za umereni oporavak posrnule poljoprivrede se ipak naziru, usled začetka individualnih inicijativa usmerenih ka modernom i intenzivnom stočarstvu. Te inicijative su motivisane upravo „netaknutim“ prostranstvima Stare planine i „begom“ od intenzivne urbanizacije – ne samo gradova, već i mnogih planina po Srbiji. Jedan od takvih primera je farma „Eva“, koja je u – skoro pa napuštenom selu Visočka Ržana - započela sa radom 2019. godine i danas broji stado od preko 1.200 ovaca. Farma je i jedan od osnivača fondacije „Refarma“, koja za cilj ima revitalizaciju sela kroz otvaranje ambulante i škole, u koju je nekada išlo i 400 dece. Dodatan značaj inicijativi pruža i projekat izgradnje kompatibilnog hotela sa 4 zvezdice u blizini farme, u kojem će se prodavati meso i kačkavalj sa farme.

I razvoju turizma na osnovu prirodnih lepota i sportsko-rekreativnih resursa mora se pristupiti sistematično, uz strateško sagledavanje potencijala za dugoročni razvoj i zaradu koja omogućava njihovu zaštitu, kao i sagledavanje sinergija i rizika koji su mogući u paralelnom razvoju poljoprivrede. Izazov takođe predstavlja razvijanje neophodne saradnje sa drugim administrativnim centrima – opštinom Knjaževac i JP Srbijašume, koji kontrolišu, respektivno, ključne resurse: JP „Stara Planina“ i park prirode Stara Planina, koji će uskoro imati status Nacionalnog parka, i Specijalni rezervat prirode (SRP) „Jerma“. Ova područja su bogata velikim brojem biljnih i životinjskih vrsta što ovu destinaciju čini posebno zanimljivom sa aspekta turizma. Pored toga, najveći broj vodopoda u Srbiji, čak jedna trećina, nalazi se upravo na Staroj planini. Dodatno, na području Stare planine i SRP „Jerma“ obeleženo je preko 300km staza za planinarenje, šetnju i druge aktivnosti. Pored ovih, što se tiče prirodnih i kulturnih

bogatstva, Pirot i okolina obuhvataju brojne reke, jezera, kanjone, klisure, pećine, kao i značajan broj manastira.

Postoji disbalans između razvoj turizma:

- o Urbanog dela Pirot – koji poseduje adekvatan broj i kvalitet smeštajnih kapaciteta, dobru povezanost sa gradovima u okolini (autoput ka Nišu i Sofiji) i lokalitetima na Staroj planini, kao i adekvatnu ponudu festivala – koji se uglavnom održavaju u samom gradu ili iz Pirot lako dostupnim potplaninskim selima.
- o Ruralnih staroplaninskih sela – ušuškanih u gore opisana prirodna bogatstva, ali bez adekvatne putne, smeštajne i ugostiteljske infrastrukture. Transportne veze između planinskih naselja su slabe, što onemogućava integrisanu turističku ponudu i stvara podsticaj turistima da odsedaju u samom gradu. Primera radi, putem koji od Slavinje vodi do Toplog dola, ukoliko se ne ide preko Pirot – potrebno je više od 2 sata vožnje kako bi se prešlo 45 kilometara. Oba mesta su od Pirot udaljena oko 30 kilometara i potrebno je do njih oko 45 minuta vožnje.

Gustina puteva u Pirotu – merena kao odnos između dužine puteva i površine opštine, iznosi svega 0,3, što je značajno manje od gradova kao što su Gornji Milanovac ili Čačak, ali manje i od opština u Južnoj i istočnoj Srbiji, koje su izolovanije i teže dostupne od Pirot. Pirot ima manju gustinu puteva i od susednih opština – Dimitrovgrada, Babušnice i Bele Palanke, kao i ranije pominjanog Prokuplja. S obzirom da Pirot ima razvijenu gradsku putnu infrastrukturu, kao i da kroz opštinu prolazi autoput – to još više ističe nedovoljno razvijenu putnu infrastrukturu u ruralnim delovima opštine, koja i smanjuje ukupno iskazanu gustinu puteva.

Konačno, u velikoj neiskorišćenoj teritoriji opštine Pirot krije se i rešenje za bar jedan od najvećih izvora pretnji razvoju kroz oslonac na fabriku guma Tigar Tyres—opasnost da je neizbežan rast cena energije koji predstoji u budućnosti „uputi“ na neku jeftiniju lokaciju. Na 1,232 km² teritoriji Opštine Pirot pored prirodnih lepota nalazi se i obilje prilika za razvoj proizvodnje zelene, pre svega solarne, energije. Taj je potencijal potrebno ispitati i u saradnji sa kompanijom Michelin i drugim zainteresovanim – te razviti.

Ključne razvojne mere za dalji razvoj opštine Pirot

Zahvaljujući uspešnoj privatizaciji Tigar Tyresa, značajnim i atraktivnim prirodnim bogatstvima i solidnoj geografskoj poziciji, Pirot je ekonomski umereno razvijena opština – naročito u poređenju sa regionom u kojem se nalazi. Ipak, postoji značajan prostor za dalji društveno-ekonomski razvoj, koji bi unapredio nivo dostojanstvene zaposlenosti u Pirotu i svrstao opštinu u I kategoriju po razvijenosti. Takav napredak treba ostvariti kroz održivi i balansirani razvoj urbanih i ruralnih sredina – promovišući bogatu tradiciju Pirot i čuvajući prirodna bogatstva po kojima je Stara planina poznata i privlačna.

5 ključnih razvojnih mera, usklađenih sa Agendom 2030 i Planom razvoja opštine Pirot, predstavljene su u tabeli ispod. U tabeli su prikazane i indikativne aktivnosti sadržane u merama.

MERA 1: Izgradnja lokalne putne infrastrukture ka i na Staroj planini

<p>Usklađeno sa <i>COR 9.1: Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i prilagodljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i međugraničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve.</i></p>	
<p>Usklađeno sa <i>COR 11.2: omogućiti pristup bezbednim, jeftinim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbednost na putevima, pre svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica.</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izrada planske dokumentacija iz oblasti drumskog saobraćaja. Prilikom planiranja i izgradnje puteva od posebnog značaja je rukovoditi se konceptom održivosti – te ne ugroziti prirodna dobra Stare planine i postojeće poljoprivredne kapacitete i proizvodnju. ▪ Izrada projektno-tehničke dokumentacije za izgradnju i rekonstrukciju lokalne putne infrastrukture. ▪ Izgradnja novih i rekonstrukcija postojećih puteva koji bi na efikasan način povezali sela, turističke atrakcije i druge lokalitete na Staroj planini i omogućili kretanje po teritoriji planine bez potrebe za vožnjom preko Pirota. ▪ Izgradnja prateće infrastrukture, kao što su biciklističke staze, autobuske stanice, pešačke staze. ▪ Revitalizacija seoskih poljoprivrednih puteva. 	

<p>MERA 2: Unapređenje tržišta rada, kroz aktivne mere i formalizaciju rada</p>	
<p>Usklađeno sa <i>COR 8.5: postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i istu platu za rad jednake vrednosti.</i></p>	
<p>Usklađeno sa <i>COR 4.4: znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, između ostalog i tehničke i stručne, za zaposlenje, pristojne poslove i preduzetništvo</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Direktni podsticaji kompanijama za zapošljavanje (programi nalik „Prva plata“). ▪ Podrška kompanijama pri obukama zaposlenih (vaučeri za obuke). ▪ Podsticati jačanje saradnje između srednjih škola i privrede. ▪ Podsticati zapošljavanje žena radnog uzrasta radi smanjivanja raskoraka u zaposlenosti muškaraca i žena (<i>trenutni raskorak 13 procentnih poena</i>). ▪ Pojačan inspeksijski nadzor u borbi protiv neformalne zaposlenosti i neregistrovanih preduzeća. 	

MERA 3: Razvoj programa podrške privatnom sektoru

Usklađeno sa *COR 8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje pristojnih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća.*

MERA 3a: Razvoj programa podrške mikro i malim preduzećima

- Osnivanje lokalnog revolving fonda, u saradnji privrede i lokalne samouprave, u cilju beskatnog finansiranja malih proizvođača kako bi mogli da izvrše potrebne investicije i unaprede svoju proizvodnju (*nalik fondovima osnovanim u okviru USAID projekta za konkurentnost u 10 opština*)
- Podrška profesionalizaciji, promociji i širenju tržišta za male proizvođače tradicionalnih pirotskih proizvoda, kao što su pirotski ćilimi, grnčarski proizvodi, peglana kobasica, itd.
- Podrška razvoju biznis inkubatora, koji bi sa jedne strane mogli da apliciraju za donatorska i razvojna sredstva, a sa druge strane pružali 360° podršku malim proizvođačima.
- Obezbeđivanje vaučera za razvoj internet prezentacije, dizajna proizvoda i promocije malih proizvođača, čime se usmeravaju sredstva i ka IT sektoru i kreativnim uslugama.
- Podrška razvoju senior programa, u kojima bi ljudi sa iskustvom u nekadašnjim velikim pirotskim kompanijama – posebno tekstilnim i prehrambenim – svoje tehničko znanje i iskustvo prenosili na mlađe generacije.
- Podrška potencijalnim integratorima – kao što su lokalni maloprodajni lanci (npr Marmil, Mustang, itd) ili novootvoreni šoping centar, koji imaju kapacitet da plasiraju proizvode malih proizvođača.
- Uspostavljanje saradnje sa razvojnim donatorskim projektima, koje finansiraju i sprovode EU, USAID, SDC, GIZ i drugi donatori. *Pirot se, usled prisustva Mišelina, često percipira kao solidno razvijena opština što „de facto“ i jeste –treba naglasiti potrebu za daljom diversifikacijom privrede, razvijanjem malih proizvođača, ruralnih planinskih sredina i manje razvijenih opština naslonjenih na Pirot.*

MERA 3b: Razvoj programa podrške srednjih i velikih preduzećima

- Izdvajanje i očuvanje zdravog proizvodnog jezgra kompanije Tigar AD – koje se bavi proizvodnjom odeće, kroz jedan od dva potencijalna modela:
  - 1) Pronalaženje strateškog partnera i/ili profesionalizacija menadžmenta, sa naglaskom na proizvodnju zaštitne i modne obuće brenda Tigar sa tradicionalnim pirotskim motivima i šarama.
  - 2) Pronalaženje strateškog partnera za kojeg bi se proizvodilo uslužno, kroz lohn poslove radi maksimalnog iskorišćenja kapaciteta.
- Podrška metaloprerađivačkim i mašinskim kompanijama koje svoje proizvode prodaju van teritorije Pirot. Ispitivanje mogućnosti za dublju integraciju u lance vrednosti drugih većih domaćih firmi (kao što je npr D Company) koje svoje proizvode izvoze ili prodaju multinacionalnim kompanijama u Srbiji.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podrška razvoju logističkih i transportnih kompanija, koje bi omogućile bolju povezanost pirotskih kompanija sa ostatkom Srbije i Bugarske, a imajući u vidu povoljno geografsku poziciju Pirota i blizinu autoputa. ▪ Izgradnja komunalne i energetske (trafo stanica, gasovod) infrastrukture u industrijskoj zoni.

MERA 4: Razvoj integrisane agroturističke ponude	
Usklađeno sa <i>COR 8.g: Osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.</i>	
Usklađeno sa <i>COR 12.b: Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podrška prilagođavanju postojećih i izgradnji novih planinarskih domova, sa pratećim smeštajnim i ugostiteljskim kapacitetima, kroz javno-privatna partnerstva, a na osnovu konsultacija sa planinarskim udruženjima i organizacijama posvećenim zaštiti životne sredine. ▪ Podrška razvijanju privatnih smeštaja u selima na području Stare planine ▪ Podrška saradnji ugostiteljskih objekata i planinarskih domova sa malim proizvođačima hrane i tradicionalnih pirotskih proizvoda; i promocija uspešnih vidova saradnje. ▪ Podrška Turističkoj organizaciji i planinarskim udruženjima na razvoju turističke ponude – kroz uspostavljanje turističkih info centara, turističku signalizaciju, mapiranje atrakcija kroz odgovarajuće aplikacije, i sl. ▪ Podrška postojećim neformalnim kanalima promocije i oglašavanja, kao što su facebook grupe i instagram stranice, koje broje više desetina hiljada članova. ▪ Uspostavljanje saradnje sa Knjaževcem, radi kompletiranja zajedničke i komplementarne turističke ponude. ▪ Predstavljanje pirotskih turističkih i tradicionalnih proizvoda na nacionalnim sajmovima i festivalima, kao što je npr Agro Belgrade. ▪ Promocija oživljavanja sela i poljoprivrede, na primeru sela Visočka Ržana, kroz video materijal, organizovane posete i izložbe u gradu Pirotu. ▪ Otvaranje isturenog odeljenja srednje turističke škole iz Dimitrovgrada u Pirotu. 	

MERA 5: Ukрупnjavanje poseda i podrška modernim i intezivnim stočarskim farmama	
Usklađeno sa <i>COR 2.3: Udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, starosedelačkog stanovništva, porodičnih poljoprivrednih proizvođača i stočara, između ostalog i preko bezbednog i jednakog pristupa zemljištu, drugih proizvodnih resursa i inputa, znanja, finansijskih usluga i tržišta.</i>	

- Komasaacija poljoprivrednog zemljišta.
- Izgradnja sistema za navodnjavanje.
- Podrška postojećim modernim farmama, sa naglaskom na organsku proizvodnju.
- Podrška malim proizvođačima hrane pri izgradnji degustacionih centara.
- Podrška i asistencija pri apliciranju za IPARD programe i korišćenje sredstava.
- Usmeravanje dela sredstava iz revolving fonda (Mera 3a) ka malim poljoprivrednicima.
- Aktivne mere privlačenja intenzivnih poljoprivrednih proizvođača u oblasti stočarstva.
- Podrška radionici u okviru Mlekarske škole kroz dalju promociju i ulaganje u tehnologiju i podsticanje saradnje između škole i modernih farmi.
- Predstavljanje pirotskih turističkih i tradicionalnih proizvoda na nacionalnim sajmovima i festivalima, kao što je npr Agro Belgrade.

MERA ! : Sprovođenju svih mera mora da prethodi adekvatna analiza uticaja na životnu sredinu, blagovremeno dostupna zainteresovanoj javnosti.	
Usklađeno sa <i>COR 15.4: osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet, kako bi se njihovi kapaciteti unapredili tako da pružaju korist koja ima suštinski značaj za održivi razvoj.</i>	
Usklađeno sa <i>COR 16.7: Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima</i>	

3.2. UNAPREĐENJE JAVNE UPRAVE

SWOT analiza, koja je korišćena kao sredstvo za utvrđivanje željene promene i ciljeva prilikom definisanja razvojnog pravca 1: Unapređenje javne uprave u Planu razvoja grada Pirot, pored nesumnjivih uspeha u procesu profesionalizacije i unapređenja efikasnosti gradske uprave i javnih službi, pokazala je ključne slabosti GU Pirot, koje se odnose na oblast elektronskog poslovanja, elektronske uprave i pružanja elektronskih usluga, koji su neophodni radi daljeg jačanja kvaliteta opšteg poslovnog okruženja.

KLJUČNI POSEBNI CILJEVI U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA UNAPREĐENJE JAVNE UPRAVE	
1. Modernizacija rada Gradske uprave <i>Usklađeno sa ciljem 11.3: Do 2030. unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima</i>	
	

<p><i>Usklađeno sa ciljem 16.3: Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima</i></p>	
<p>2. Uključivanje privrednika u proces donošenja odluka u Gradskoj upravi <i>Usklađeno sa ciljem 16.7: Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima</i></p>	
KLJUČNE MERE U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA UNAPREĐENJE UPRAVE	
<p>1. Uspostavljanje sistema e-Usluga od značaja za privredu <i>Usklađeno sa ciljem 16.3: Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima</i></p>	
<p>2. Ažuriranje elektronske baze postupaka od značaja za privredu <i>Usklađeno sa ciljem 9.1: Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i otpornu infrastrukturu, uključujući regionalnu i prekograničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve.</i> <i>Usklađeno sa ciljem 9c: Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i priuštiv pristup internetu.</i></p>	
<p>3. Unapređenje dvosmerne komunikacije sa privredom kroz unapređenje funkcionalnosti veb sajta (internet prezentacije) Grada Pirot a i JKP <i>Usklađeno sa ciljem 9c: Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i priuštiv pristup internetu.</i> <i>Usklađeno sa ciljem 16.3: Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.</i></p>	
<p>4. Objavljivanje podataka od značaja za privredu u formatu otvorenih podataka <i>Usklađeno sa ciljem 9c: Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i priuštiv pristup internetu.</i> <i>Usklađeno sa ciljem 11.3: Do 2030. unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima</i> <i>Usklađeno sa ciljem 16.3: Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.</i></p>	
<p>5. Jedinstveno upravno mesto u skladu sa potrebama privrede</p>	

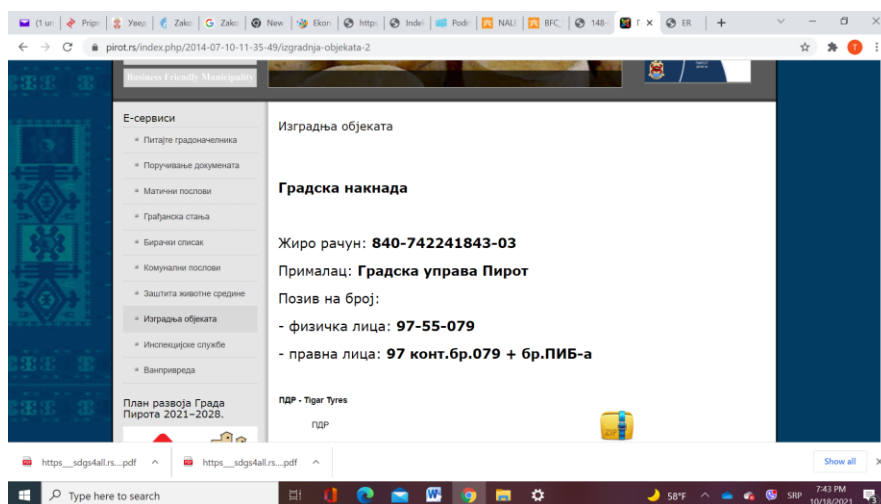

Usklađeno sa ciljem 9c: Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i priuštiv pristup internetu.
Usklađeno sa ciljem 16.3: Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.

E-usluge od značaja za privredu

Korišćenje digitalnih usluga je značajan upravljački instrument održivog urbanog razvoja. U međunarodnim dokumentima na evropskom i svetskom nivou se takođe digitalizacija promovise kao jedan od važnih instrumenata urbanog razvoja. U intervjuima koji su tokom septembra i oktobra 2021. godine organizovani sa predstavnicima MSP u fazi prikupljanja podataka za izradu ove analize, privrednici uglavnom nisu navodili da koriste bilo koji elektronsku uslugu koju pruža Gradska uprava, sa izuzetkom CEOP-a, odnosno sistema za objedinjeno izdavanje građevinskih dozvola. Utisak privrednika je da i one usluge koje se uvode na bilo kom nivou vlasti nastaju i realizuju se na *ad hoc* principu i da je pristup uvođenju istih nesistematičan i bez jasne ideje o očekivanim efektima i održivosti.

Iako je uspostavljanjem novog portala eUprave Kancelarija za informacione tehnologije i elektronsku upravu Vlade Republike Srbije omogućila gradovima i opštinama da na portal eUprave postavе elektronske usluge i to kako one koje se u potpunosti realizuju elektronskim putem (stranka dobija i elektronski potpisano rešenje ili drugi akt kojim se konačno rešava njen zahtev) tako i one usluge koje se podnose elektronski a kasnije rešavaju na konvencionalan način te stranka dobija u pisanoj formi rešenje, za sada Grad Pirot nije postavljao elektronske usluge na portal eUprave. Gradska uprava grada Pirot, doduše, omogućava da građani podnose preko gradskog portala zahteve za dobijanje izvoda iz matičnih knjiga rođenih, umrlih i venčanih (ukupno 21 usluga u oblasti građanskih stanja) ali do sada nije omogućeno pružanje nijedne usluge preko portala eUprave i takođe nije kreirana ni jedna eUsluga prilagođena potrebama privrede. Za usluge koje se pružaju preko portala Grada Pirot, ni jedna usluga ne može da se plati onlajn, iako opcija plaćanja kreditnom/debitnom karticom već duže vreme postoji na portalu eUprave.

Uz navedeno, Grad Pirot ne koristi portal eUprave ni za najave i objave kao što su javni pozivi za subvencionisane kredite za privrednike, subvencije za poljoprivredu, javni pozivi za učešće na licitaciji za davanje u zakup poslovnog prostora i sl. koje po svojoj prirodi treba da dopru do šireg kruga zainteresovanih subjekata koji po prirodi često posećuju portal eUprava. Na Internet portalu grada postoji link ka portalu eUprave – ali na njemu Grad Pirot nije postavio ni jednu uslugu niti za građane niti za privredu. eUsluge, koje su od interesa za privredu ne moraju da budu samo administrativni (upravni) postupci koji se pokreću eZahtevom, već i javni pozivi, konkursi, licitacije i sl.

U okviru mere 1.1.2. Unapređenje postojećih i uvođenje novih elektronskih usluga, koja je predviđena Planom razvoja grada Pirota, do sredine 2022. godine je potrebno, u saradnji sa Kancelarijom za informacione tehnologije i elektronsku upravu, i na osnovu analize potreba i očekivanja privredne zajednice, razviti i učiniti dostupnim najmanje pet elektronskih usluga za potrebe privrede. Istovremeno, potrebno je definisati plan obuke službenika za primenu propisa iz oblasti elektronskog poslovanja koji su neophodni za razvoj e-uprave.

Privrednici takođe, nisu pominjali sajt Grada Pirota, kao mesto na kome mogu da dobiju relevantne informacije za poslovanje (uputstva o primeni propisa, obaveštenja o dostupnim subvencijama na republičkom i gradskom nivou, linkove ka elektronskim uslugama, kalkulatori lokalnih taksi itd). Umesto sajta Grada, kao referentna mesta na kojima obično nalaze takve informacije pominjali su Internet portali Privredne komore Srbije, portal Regionalne privredne komore Niš ili Ugovorne okružne komore Pirot. Na internet prezentaciji Grada Pirota, određene informacije koje su od značaja za privrednike, nalaze se na naslovnoj stranici u okviru sekcije Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj (baner Local Economic Development Office), podaci o načinu utvrđivanja poreza na imovinu i o određivanju zona se nalaze u okviru sekcije Lokalna poreska administracija, geoprostorni podaci uopšte nisu dostupni (postoji samo baner pod nazivom "GIS"), lokalni propisi od značaja za privredno poslovanje se takođe nalaze na nekoliko mesta na samoj Internet prezentaciji.

Ažuriranje elektronskog registra postupaka

Na internet prezentaciji se nalazi elektronska evidencija postupaka koje sprovodi gradska uprava grada Pirota a koja sadrži i veliki broj neažuriranih postupaka koji se pokreću na zahtev privrede. Za veliki broj postupaka nije navedena organizaciona jedinica koja postupak sprovodi, tačan iznos republičke ili lokalne administrativne takse, kontakt podaci postupajućeg službenika ili preporučeni rok rešavanja.

U skladu sa Uredbom o bližim uslovima za izradu i održavanje veb prezentacije organa ("Službeni list RS" br. 104/18) svaki organ javne vlasti je dužan da u posebno označenom delu veb prezentacije, koji se označava nazivom "Usluge" navede usluge koje pruža, odnosno određene aktivnosti u okviru nadležnosti i ovlašćenja, koje fizičkim, pravnim licima i drugim organima omogućavaju ostvarivanje određenih prava i ispunjavanje obaveza.

U okviru mere 1.1.2. Unapređenje postojećih i uvođenje novih elektronskih usluga, koja je predviđena Planom razvoja grada Pirota, u Srednjoročnom programu je potrebno predvideti aktivnost ažuriranja elektronskog registra postupaka Grada Pirota, za čije sprovođenje bi bila odgovorna Gradska uprava grada Pirota, sa rokom realizacije do kraja 2022. godine.

U procesu prikupljanja mišljenja i stavova od predstavnika lokalne privrede, posebno mikro i malih preduzeća, u nekoliko individualnih intervjua privrednici su iskazali interesovanje za povećanje nivoa učešća u procesu donošenja odluka na nivou Grada Pirot, ali uz rezervu koja se odnosila na to da „nisu sigurni da bi njihovo učešće dovelo do bilo kakve suštinske promene“. Ova više ili manje otvoreno izražena rezerva, koja se odnosi na procenu značaja sopstvenog uticaja suštinski određuje odnos donosilaca odluka na lokalnom nivou u Pirotu i MSPP. Za razliku od nosilaca privrednog razvoja u Pirotu (Tigar Tyres, Tigar a.d., S&V Drilling Mine Services d.o.o., Drumovi A&D d.o.o. i Kubiktrans plus d.o.o), MSPP se često susreću sa regulatornim teškoćama, nedostatkom kapaciteta, resursa, veština i znanja. S obzirom na njihov značaj prvenstveno na dugoročno smanjenje nezaposlenosti u Gradu Pirotu, podsticanje transparentnosti javne uprave i javnih službi u Pirotu kao i svih javnih servisa koji su u direktnoj ili indirektnoj funkciji podrške i podsticaja privredi i posebno MSPP bi trebalo da bude od primarnog značaja za Pirot u narednom trogodišnjem periodu.

Unapređenje dvosmerne komunikacije sa privredom kroz povećanje funkcionalnosti veb sajta (internet prezentacije) Grada Pirot i JKP

Podizanje nivoa transparentnosti u procesu donošenja razvojnih odluka od interesa za privredu kroz unapređenje participacije je jedno od osnovnih načela dobre uprave. Načelo javnosti i partnerstva podrazumeva da se javne politike utvrđuju, sprovode i evaluiraju u okviru transparentnog i konsultativnog procesa, vodeći računa da se omogući ostvarivanje pojedinačnih pravnih i drugih interesa svih zainteresovanih strana i ciljnih grupa, uz istovremenu zaštitu javnog interesa. U ovom trenutku, od 144 jedinice lokalne samouprave u Srbiji po nivou dostignute transparentnosti Pirot se nalazi tek na 102 mestu. Indeks transparentnosti lokalne samouprave LTI 2021 je jedino referentno istraživanje, ocenjivanje i rangiranje 145 jedinica lokalne samouprave i 25 gradskih opština u Srbiji, koje već pet godina po međunarodno priznatoj metodologiji sprovodi organizacija Transparentnost Srbija. Opštine i gradovi su rangirani na osnovu kriterijuma transparentnosti, određenih putem 95 indikatorskih pitanja.

Tabela 1: LTI Indikatori od značaja za lokalni ekonomski razvoj čije je unapređenje neophodno

Broj indikatora	LTI indikatori	2021	2020	2019	2017	2015
3.	Da li su sve odluke koje je usvajala Skupština grada Pirot u poslednja 24 meseca objavljene i dostupne na sajtu?	0	0	0	/	2
4.	Da li su sve odluke (opšti akti) koje je usvajalo Gradsko veće u poslednja 24 meseca objavljene i dostupne na sajtu?	0	0	0	/	/
5.	Da li su na sajtu objavljeni predlozi opštih akata pre razmatranja na sednici Skupštine grada?	0	0	0	0	0
10.	Da li na sajtu postoje najave sednica Gradskog veća?	0	0	0	0	0
13.	Da li je službeno glasilo (službeni list) grada dostupno na sajtu?	0	0	0	0	0

17.	Da li je na sajtu objavljen budžet u mašinski čitljivom (pretraživom) obliku?	0	1	1	/	/
24.	Da li je na sajtu objavljen izveštaj o javnoj raspravi o budžetu?	0	1	1	/	0
35.	Da li korisnik usluga može da prati tok predmeta na sajtu?	0	0	0	0	0
37.	Da li na sajtu postoje podaci o uslugama koje Grad pruža?	0	0	0	0	0
42.	Da li je Grad sprovodio ispitivanje zadovoljstva korisnika usluga u poslednje četiri godine?	0	/	/	/	0
52.	Da li Informator sadrži aktuelan godišnji plan javnih nabavki ili link ka planu?	0	1	1	/	1
89.	Da li na sajtu postoji objavljena evidencija imovine (nekretnina) u vlasništvu JLS koje su date u zakup sa podacima o o zakupcima, ceni i trajanju zakupa?	0	0	0	/	/
*	Da li postoji objavljen javni registar o imovini jedinice lokalne samouprave i o načinu njenog korišćenja?	/	/	/	/	0

Izvor: Transparentnost Srbija, 2021. <https://www.transparentnost.org.rs/LTI2021/opstine/Pirot.html>

Otkako se istraživanje sprovodi, odnosno od 2015. godine Pirot je konstantno gubio LTI procentne poene (53, 46, 46 i 41)⁶ a time i padao na listi transparentnih gradova. Kvalitetna lokalna uprava, posvećena upravljačka struktura i izuzetni rezultati u domenu lokalnog ekonomskog razvoja kao i jak investicioni potencijal grada Pirotu nisu u skladu sa nivoom transparentnosti rada gradskih organa i do sada dostignutim stepenom učešća građana i privrede a posebno MSPP u procesu donošenja odluka.

U ovom segmentu, povećanju transparentnosti i nastavku jačanja poverenja u lokalnu samoupravu bi pre svega doprinelo uspostavljanje sistemskog pristupa u obezbeđivanju transparentnosti. Na primer, na internet prezentaciji grada Pirotu se objavljuju informacije o javnim pozivima za davanje u zakup imovine u javnoj svojini, ali ne i izveštaji o realizaciji ugovora o zakupu. Takođe, na sajtu Grada Pirotu objavljuju se javni pozivi za dodeljivanje subvencija u poljoprivredi ali ne i izveštaji o realizaciji navedenih subvencija, ne samo o eventualnom nenamenskom korišćenju sredstava, već pre svega o ostvarenim efektima realizovanih subvencija. Još jedan od elemenata u segmentu transparentnosti koji utiče ili bi mogao da utiče na kvalitet odnosa MSP i lokalne samouprave je nepostojanje sistematizovanog registra lokalnih propisa koji omogućava pretraživanje kako po imenu propisa tako i po sadržaju a koje donosi Grad Pirot.

Objavljivanje podataka o radu JKP u formatu otvorenih podataka

Poboljšanje kvaliteta i obima podataka od značaja za privredu svakako bi značajno doprinelo i povećanje transparentnosti rada javnih komunalnih preduzeća. Ono je i sada na prilično dobrom nivou – ali iako sva javna komunalna preduzeća čiji je osnivač Grad Pirot imaju svoje sajtove i redovno objavljuju godišnje programe poslovanja, tromesečne i godišnje izveštaje –

⁶ 2016. i 2018. godine istraživanje nije sprovedeno.

ni jedan od ovih dokumenata se ne objavljuje u mašinski čitljivom formatu (Excel, XML, CSV), odnosno bar u formatu koji omogućava pretraživanje (Word). To znači da su svi ovi dokumenti objavljeni kao slike u PDF-u. Otvoreni podaci su globalno prepoznati kao ključan faktor za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, što je prepoznato i u međunarodnim inicijativama čiji je član i Republika Srbija, kao što je Partnerstvo za otvorenu upravu (OGP). Jedan od ciljeva Srednjoročnog plana bi svakako trebalo da bude posvećen izgradnji znanja i veština službenika i zaposlenih u javnim preduzećima i ustanovama za korišćenje otvorenih podataka i stimulisanju saradnje između javnog, privatnog i građanskog sektora na teritoriji Grada Pirot kako bi se povećala pismenost vezana za razumevanje i korišćenje ovih podataka.

U prvoj godini važenja Srednjoročnog plana sva javna preduzeća čiji je osnivač Grad Pirot objavljuju prilagođene godišnje programe poslovanja, kvartalne i godišnje izveštaje o radu u formatu otvorenih podataka na svojim sajtovima kao i na Portalu otvorenih podataka <https://data.gov.rs/sr/>.

Jedinstveno upravno mesto u skladu sa potrebama privrede

Iako je Grad Pirot već uspostavio Jedinstveno upravno mesto (tokom 2019. godine Pirot je bio jedna od osam lokalnih samouprava sa kojima je Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave realizovalo projekat Jedinstvenog upravnog mesta) potrebno je nastaviti sa procesom optimizacije, objedinjavanja i pojednostavljivanja procedura u nadležnosti lokalne samouprave, a koje su od značaja za privredu.

JUM nije samo prostor u gradskoj upravi u kome se na jednoj lokaciji vrše prijemi zahteva i stranke poučavaju o pravima i načinu njihovog ostvarenja. Ovo je najjednostavniji oblik jedinstvenog upravnog mesta u vidu uslužnog centra, odnosno jedinstvenog šaltera (one-stop-shop): gde se na jednom mestu primaju svi zahtevi stranaka, koji se rešavaju u upravi.

Kompleksniji oblik JUM-a podrazumeva grupisanje upravnih postupaka i administrativnih procedura koji se odnose na istu životnu situaciju, kada su u pitanju građani, ili poslovnu situaciju, kada su u pitanju privredni subjekti, koji proizlaze iz iste upravne stvari ili se rešavaju na osnovu istog ili sličnog činjeničnog stanja (npr. na republičkom nivou to je registrovanje preduzeća gde se kroz postupak u APR-u dobija i poreski identifikacioni broj, matični broj, vrši se prijava za PDV i prijava Fondu PIO). U gradovima i opštinama u formi JUM-a se može obavljati postupak dobijanja dozvole za obavljanje taksi-prevoza, podnošenje online zahteva za različite vrste gradskih subvencija za privrednike i poljoprivrednike ili objedinjavanje poreskih zahteva koji već nisu obuhvaćeni uslugama na portalu Lokalne poreske uprave).⁷ Kod ovog, virtuelnog JUM-a, građanin ili privredni subjekti ostvaruju komunikaciju i vide samo „tačku kontakta“ a ne i organ ili organe koji vode upravne postupke, vrše upravne radnje (npr. izdavanje uverenja, sertifikata ili potvrda o činjenicama o kojima se vodi službena evidencija) ili obavljaju neke druge administrativne ili tehničke radnje na osnovu zahteva. Te druge radnje mogu biti, na primer, izdavanje uverenja pravnom licu o plaćenim poreskim obavezama,

---

⁷ U skladu sa odredbom člana 42. Zakona o opštem upravnom postupku („Službeni glasnik“ br. 8/2016 i 95/2018-autentično tumačenje), uspostavljanje JUM-a u jedinicama lokalne samouprave podrazumeva organizovanje fizičke ili virtuelne (korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija organa) „tačke kontakta“ stranke sa gradskom ili opštinskom upravom. Ova „tačka kontakta“ koju stranka vidi i gde ulaže svoj zahtev može da bude gradski uslužni centar ili za virtuelne, elektronske usluge Servisna magistrala organa (odnosno nacionalni portal eUprava), koji omogućava integraciju i upravljanje elektronskim uslugama organa, kroz online podnošenje zahteva za ostvarivanje određenog prava u upravnom postupku ili dobijanje usluge.

registrovanje prijave komunalnoj, građevinskoj, saobraćajnoj ili inspekciji za zaštitu životne sredine, upis u registar korisnika komunalnih usluga i slično.

Imajući u vidu zahteve privrede za što većim brojem elektronskih usluga i to višeg nivoa sofisticiranosti, ali i dugoročne rizike u pogledu nastavka pandemijske krize – Gradska uprava Pirota, kao i sve njene ustanove i javna preduzeća bi trebalo da usmere napore ka uspostavljanju elektronski složenijih usluga kojima će povezivati više postupaka ili procedura u nadležnosti više službi i organa na teritoriji Grada ili vertikalno – kroz povezivanje sa republičkim organima i službama.

Potreba za uspostavljanjem jedinstvenog upravnog mesta u Gradu Pirotu bi trebalo da se procenjuje na osnovu:

- a) sagledavanja učestalosti zahteva na mesečnom i godišnjem nivou;
- b) analize kompleksnosti upravnih postupaka i procedura koji se odnose na isti životni događaj i kapaciteta uprave da odgovori na karakter postupaka i procedura i
- c) analize potreba ciljne grupe (građana i privrede) koja bi imala najveće koristi od uvođenja jedinstvenog upravnog mesta.

3.3. RAZVOJ INFRASTRUKTURE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Planom razvoja Grada Pirota u okviru razvojnog cilja 2 – Razvoj infrastrukture i zaštita životne sredine utvrđeno je deset prioriternih ciljeva i to:

- 1) Planiranje i projektovanje infrastrukturnih mreža i objekata (osim u radnim zonama);
- 2) Razvoj IKT infrastrukture (optičke mreže)
- 3) Razvoj i unapređenje saobraćajne infrastrukture;
- 4) Unapređenje vodoprivrede i vodoprivrednih objekata;
- 5) Razvoj i unapređenje komunalne energetike;
- 6) Kvalitetno i pouzdano vodosnabdevanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda;
- 7) Razvoj zelene infrastrukture;
- 8) Upravljanje komunalnim i ostalim otpadom;
- 9) Unapređenje i očuvanje životne sredine;
- 10) Unapređenje energetske efikasnosti i upotreba obnovljivih izvora energije.

Kako će se lokalizacijom Ciljeva održivog razvoja, koji će integrisati ciljeve COR u oblasti zaštite i unapređenja životne sredine za potrebe izrade Srednjoročnog plana grada Pirota, baviti posebna komplementarna analiza, koja će biti pripremljena u okviru Platforme, u ovom delu će biti formulisane samo prioritretne preporuke za definisanje mera i aktivnosti u oblasti životne sredine, koji se mogu ostvariti samo uz saradnju sa privredom ili kojima se dominantno ostvaruju interesi privrede.

KLJUČNI POSEBNI CILJEVI U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA RAZVOJ INFRASTRUKTURE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

1. Kvalitetno i pouzdano vodosnabdevanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda

Usklađeno sa ciljem 6.1: Do 2030 postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i priušljivoj vodi za sve

<p><i>Usklađeno sa ciljem 6.4. Do 2030 bitno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i obetbediti održivu eksploataciju vode i snabdevanje slatkom vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode u znatnoj meri smanjio broj ljudi koji se suočavaju sa nestašicom vode</i></p>	
<p>2. Unapređenje i očuvanje životne sredine <i>Usklađeno sa ciljem 11.6: Do 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, sa posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskim i drugim nivoima</i></p>	
<p>3. Unapređenje energetske efikasnosti i upotreba obnovljivih izvora energije <i>Usklađeno sa ciljem 7.3: Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti</i> <i>Usklađeno sa ciljem 9.4: Do 2030. unaprediti infrastrukturu i prilagoditi industrije kako bi postale održive, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i većim usvajanjem čistih i ekološko ispravnih tehnologija i industrijskih procesa.</i></p>	
<p>KLJUČNE MERE U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA RAZVOJ INFRASTRUKTURE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE</p>	
<p>1. Ozakonjenje komunalne infrastrukture i upis u javne registre <i>Usklađeno sa ciljem 6.1: Do 2030 postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i priušljivoj vodi za sve</i> <i>Usklađeno sa ciljem 6.4. Do 2030 bitno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i obetbediti održivu eksploataciju vode i snabdevanje slatkom vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode u znatnoj meri smanjio broj ljudi koji se suočavaju sa nestašicom vode</i></p>	
<p>2. Uspostavljanje GIS-a kao instrumenta za upravljanje LER-om <i>Usklađeno sa ciljem 9.1: Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i otpornu infrastrukturu, uključujući regionalnu i prekograničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve.</i> <i>Usklađeno sa ciljem 9c: Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i priuštiv pristup internetu u najmanje razvijenim zemljama.</i></p>	
<p>3. Proširenje obuhvata postojećeg programa za unapređenje energetske efikasnosti <i>Usklađeno sa ciljem 7.3: Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti</i> <i>Usklađeno sa ciljem 9.4: Do 2030. unaprediti infrastrukturu i prilagoditi industrije kako bi postale održive, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i</i></p>	

<p><i>većim usvajanjem čistih i ekološko ispravnih tehnologija i industrijskih procesa</i></p>	
<p>4. Uključivanje privrede u aktivnosti iz Programa zaštite životne sredine (LEAP)</p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 11.6: Do 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, sa posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima</i></p> <p><i>Usklađeno sa ciljem 11.a: Podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja</i></p>	

Ozakonjenje komunalne infrastrukture i upis u javne registre

Nastavak stabilnih ulaganja u razvoj komunalne, putne i energetske infrastrukture treba da ostane budžetski prioritet Grada Pirota i u narednim godinama. Povećanje budžetskih ulaganja u razvoj infrastrukture ostaje potreba grada Pirota, koja je kao takva utvrđena i definisana u Planu razvoja Grada i Prostornom planu grada Pirota. Za efikasno i pravovremeno sprovođenje planiranih investicija neophodna su i sistemska unapređenja upravljanja delatnostima, u kojima se investicije sprovode, uključujući i jačanje ljudskih resursa u javnim preduzećima.

U tom smislu, realizacija investicija, koje su predviđene u Planu razvoja Grada Pirota od 2021 – 2028, a koje je potrebno konkretizovati u Srednjoročnom planu biće teško izvodljiva ukoliko prethodno nisu ispunjeni svi organizacioni, tehnički i pravni preduslovi za to: ukoliko ne postoji planska dokumentacija, ukoliko nije sprovedeno geodetsko snimanje objekata i infrastrukture koju je potrebno ozakoniti, kao i ukoliko ne postoji dovoljan broj zaposlenih visoko stručnih kadrova u javnim preduzećima sa odgovarajućim projektantskim i izvođačkim licencama, koji bi ovu dokumentaciju pripremili.

Najbitniji faktor u ovom procesu je saradnja gradske odnosno opštinske uprave sa javnim komunalnim preduzećima u svim fazama procesa: od identifikacije ove imovine, preko rešavanja spornih imovinsko-pravnih odnosa, pribavljanja nedostajuće dokumentacije, ugovaranja postupka izrade geodetskih elaborata i pripreme projektno – tehničke dokumentacije do samog upisa komunalne infrastrukture u registre nepokretnosti odnosno katastar vodova – što je i u samoj SWOT analizi u Planu razvoja istaknuto kao jedan od glavnih problema. U saradnji sa osnivačem, Gradom Pirotom, odnosno odgovornim organom za ovaj proces, Gradskom upravom, svako JKP kao korisnik imovine u javnoj svojini, u obavezi je da prikupi podatke o svim mrežama i delovima mreža i druge infrastrukture koju koristi, pribavi isprave o pravu korišćenja, pribavi isprave kojima se obezbeđuje upis prava svojine, obezbedi dokaze i činjenice na osnovu kojih se koristi nepokretnost, formira dosije o imovini i trajno čuva podatke iz svoje baze podataka.

U tom smislu, u okviru Srednjoročnog plana razvoja Grada Pirota bi kao jednu od mera za ostvarenje utvrđenih ciljeva u oblasti razvoja infrastrukture, koju bi trebalo povezati sa programskim aktivnostima i projektima svakako trebalo uključiti za sada nedostajuću meru uspostavljanja celovite evidencije komunalne infrastrukture radi njene identifikacije i upisa u javne knjige (katastar nepokretnosti i katastar vodova).

Korišćenje osnovnih sredstava svakako je potrebno urediti opštim aktom na koji Grad Pirot daje saglasnost ili sporazumom Osnivača, grada Pirot i JKP. Pre nego što se takav akt donese, neophodno je izvršiti geodetsko snimanje onih delova mreže za koje ne postoje tačni geoprostorni podaci. Pre izmene Osnivačkog akta ili donošenja Ugovora sa osnivačem neophodno je takođe da osnivač i JKP usklade svoje evidencije (bilanske i vanbilanske), i to kako glavnu tako i pomoćne evidencije, da usklade svoje evidencije sa stanjem u Centralnoj evidenciji nepokretnosti u javnoj svojini, koju vodi Republika direkcija za imovinu RS i sa stanjem u evidencijama Republičkog geodetskog zavoda (katastru nepokretnosti i katastru vodova), da bi se ovi podaci uneli u izmene Osnivačkog akta ili u posebni ugovor sa osnivačem.

U cilju uspešne realizacije planiranih višegodišnjih kapitalnih projekata, jedna od mera u okviru Cilja koji se odnosi na izgradnju nedostajuće infrastrukture bi trebalo da bude definisanje smernica od strane Gradske uprave Pirot nadležnim javnim komunalnim preduzećima za ozakonjenje komunalne infrastrukture koja je izgrađena bez neophodnih građevinskih i upotrebnih dozvola kao i pravaca budućeg upravljanja komunalnom infrastrukturom.

Uspostavljanje GIS-a kao instrumenta za upravljanje LER-om

U intervjuima koji su vođeni sa predstavnicima privrednih subjekata u procesu pripreme ove analize, kao i u SWOT analizi uz Plan razvoja Grada Pirot, jasno su istaknuti trenutni nedostaci koji se odnose na funkcionalnosti postojeće geoprostorne baze podataka, kojom upravlja Grad Pirot.

U Agendi 2030 i Novoj urbanoj agendi UN preporučuje se promovisanje IKT, upotreba otvorenih, participativnih i korisnički orijentisanih digitalnih platformi i alata i korišćenje geo-informacionih tehnologija. Podržava se nauka, istraživanje i inovacije za prikupljanje, analizu, standardizaciju i deljenje podataka. Ističe se značaj jačanja kapaciteta i promovišu na podacima zasnovane (evidence-based) politike. U Međunarodnim smernicama za urbanističko i prostorno planiranje daje se preporuka javnim vlastima da u saradnji sa privredom, stručnim udruženjima i drugim relevantnim partnerima, promovišu geoprostorne tehnologije za prikupljanje podataka, IKT, adresne registre, zemljišne registre i registre vlasništva, kao i umrežavanje i razmenu znanja za tehničku i društvenu podršku implementaciji urbanističkih i prostornih planova.⁸ Urbana agenda Evropske unije ima kao jednu od 12 prioriternih tema digitalnu tranziciju sa fokusom na prikupljanje podataka, bolje korišćenje otvorenih podataka, upravljanje podacima (uzimajući u obzir kapacitete korisnika za njihovu upotrebu) i digitalne usluge (uzimajući u obzir nove tehnologije).

Jedna od slabosti utvrđenih u SWOT analizi Plana razvoja Grada Pirot je nedovoljno korišćenje geoprostornih baza podataka, koje nisu adekvatne, ažurne i zato nisu od značajnije koristi ni privredi kao ni samoj lokalnoj samoupravi i javnim preduzećima prilikom planiranja i praćenja realizacije investicionih projekata. U tom smislu, Srednjoročnim planom bi trebalo

---

⁸ Preporuke za strukturu informacionih sistema o prostoru na lokalnom nivou nalaze se u Uredbi o utvrđivanju Programa implementacije Prostornog plana Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine („Službeni glasnik RS”, broj 104/16) i priručniku za klasifikaciju namena zemljišta i planskih oznaka u planskim dokumentima. U skladu sa načelom interoperabilnosti ove baze podataka u vidu registara, evidencija i informacionih sistema na nacionalnom i lokalnom nivou obrazovaće se u skladu sa Zakonom o Nacionalnoj infrastrukturi geoprostornih podataka („Službeni glasnik RS”, broj 27/18).

predvideti uspostavljanje digitalnih prostornih baza podataka o zemljištu, saobraćaju, komunalnoj i ostaloj infrastrukturi i drugih geoprostornih baza od značaja za privredu i potencijalne investitore u formi otvorenih podataka (GIS baza).

Uspostavljanje kvalitetnih geoprostornih baza podataka nije jednostavan zadatak i zahteva blisku saradnju sa velikim brojem institucija na republičkom i lokalnom nivou – od pripreme adekvatnih podloga do definisanja adekvatnih poslovnih procedura za ažuriranje podataka i naravno i projektovanja mehanizama za pristupe različitim kategorijama korisnika. GIS sa unapređenim funkcionalnostima bi svakakako mogao i trebalo bi da doprinese efikasnijem pružanju usluga lokalne uprave, boljem upravljanju građevinskim i poljoprivrednim zemljištem i optimalnom korišćenju društveno-ekonomskih potencijala Grada Pirota. Unapređenjem GIS-a stvorice se uslovi za bolje planiranje lokalnog ekonomskog razvoja zasnovano na korišćenju tačnih podataka kao i za donošenje odluka i upravljanje ne samo javnim, već i privrednim resursima.

Na internet portalu Grada Pirota bi trebalo ustanoviti poseban deo – veb portal za investitore iz javnog i privatnog sektora, sa ažurnim geoprostornim podacima koji bi prikazivali granice postojećih urbanističkih planova sa zonama i namenama površina kao i granice planova koji su u procesu izrade, katastarske podatke o parcelama, zonama, pravu svojine i ograničenjima raspolaganja i sl.

Proširenje obuhvata programa za unapređenje energetske efikasnosti

Strategijom razvoja energetike do 2025. godine i planovima koji će važiti do 2030. godine, energetska efikasnost i veće korišćenje obnovljivih izvora energije svrstani su među prioritete. Realizacijom aktivnosti predviđenih navedenim planovima, doprinosi se sigurnijem snabdevanju energijom, kao i smanjenju potrošnje energije u privatnom i komercijalnom sektoru. Njima se povećava konkurentnost industrije, standard građana, smanjuje se energetska zavisnost i negativni uticaj na životnu sredinu.

Programi subvencionisanja u cilju unapređenja energetske efikasnosti se finansiraju na osnovu godišnjih uredbi Vlade Republike Srbije – a one se donose nakon što se u budžetu RS predvide u odgovarajućem iznosu sredstva za tu namenu. Vlada RS će sasvim sigurno i u narednim godinama finansijski podržati projekte u JLS sa ciljem unapređenja energetske efikasnosti a princip po kome funkcionišu ove subvencije je da država finansira 50% vrednosti predviđenog programa subvencija a 50% finansira JLS. Za 2021. godinu je Vlada Republike Srbije usvojila *Uredbu o utvrđivanju programa finansiranja aktivnosti i mera unapređenja efikasnog korišćenja energije u 2021. godini*,⁹ kojom je iz budžetskog fonda obezbedila 500,24 miliona dinara za unapređenje energetske efikasnosti tokom 2021. godine. Energetska efikasnost, između ostalog, trebalo bi da se postigne kroz renoviranje starih objekata, ali i kroz korišćenje boljih izolacionih materijala u izgradnji novih (promena izolacije na objektima, zamena stolarije, unapređenje termotehničkih sistema u zgradama, zamena kotlova, ugradnja elektronskih pumpi, ugradnja ventila sa termostatima, toplotnih pumpi).

Nosioci programa za energetske efikasnosti su, uz RS i jedinice lokalne samouprave, privredna društva, kao i drugi javnopravni subjekti.

---

⁹ Sl. glasnik RS*, br. 9/2021

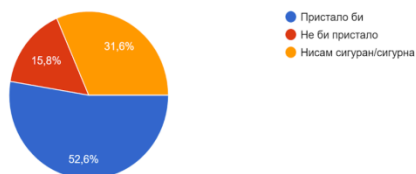
Za 2021. godinu Grad Pirot je dobio sredstva iz republičkog budžeta (Zelenog fonda) za realizaciju projekta unapređenja energetske efikasnosti. Pirotu su opredeljena sredstva u iznosu od 5 miliona dinara, a grad je iz svog budžeta izdvojio još toliko. Kako je Gradsko veće grada Pirota već usvojilo Program budžetskog fonda na osnovu kojeg će se finansirati četiri mere – zamena spoljašne stolarije, izolacija termičkog omotača, ugradnja kotlova na pelet i instaliranje solarnih panela za proizvodnju sanitarne tople vode potrebno je nastaviti sa finansiranjem programa unapređenja energetske efikasnosti i obezbediti budžetska sredstva za ovu aktivnost u stabilnom iznosu za naredne tri godine važenja Srednjoročnog plana razvoja.

Uključivanje privrede u aktivnosti iz Programa zaštite životne sredine (LEAP)

Program zaštite životne sredine Grada Pirota za period 2019-2023. godine usvojen je 2019. godine bez značajnijeg učešća predstavnika privrede, privrednih udruženja, kao i predstavnika civilnog sektora i stručnih udruženja. Iako fokus Programa za period 2019-2023. nije smanjenje industrijskog zagađenja (na primer, ni jedna od predviđenih aktivnosti u Programu se ne odnosi na unapređenje kvaliteta vazduha u Gradu i kontrolu smanjenja emisija zagađujućih materija u vazduh), Program se ne može sprovesti na adekvatan način bez učešća privrede kako u njegovom sprovođenju, tako i u praćenju realizacije i kritičkoj evaluaciji mera i postignutih rezultata. Na primer, noseće aktivnosti u oblasti voda i smanjenja otpada ne mogu da se realizuju bez saradnje sa predstavnicima privrede, kao što su preventivne aktivnosti na unapređenju sistema prečišćavanja otpadnih voda, kontrola prečišćavanja i monitoring kvaliteta otpadnih industrijskih voda, smanjenje nastanka opasnog otpada.

Od 2020. godine JKP „Regionalna deponija Pirot“ je intenzivirala saradnju sa građanima i privrednom kako bi se povećala količina ambalažnog otpada koja se preuzima na izvoru. U tom smislu, u septembru 2021. godine JKP „Regionalna deponija Pirot“ je potpisala ugovor sa prvim preduzećima, AB market, koja je investitor STOP SHOP maloprodaje i sa trgovinom Marmil a najavljeno je potpisivanje ugovora i sa Tigar Tyres o preuzimanju ambalažnog otpada. Od preduzeća koja su učestvovala u onlajn anketi tokom novembra i decembra 2021. je zatraženo da se izjasne da li bi i oni pristali da zaključe ovakav ugovor. Samo tri preduzeća (15,8%) ne bi pristala da zaključe ovakav ugovor –radi se o malim proizvodnim preduzećima, koja ne generišu velike količine ambalažnog otpada. Svakako ima razloga za optimizam jer velike kompanije kao i uslužna preduzeća koja su veliki generatori ambalažnog otpada prepoznaju svoju ulogu u upravljanju tokovima komunalnog ambalažnog otpada.

12. У Пироту се генерише око 70 т картонске амбалаже месечно. Да ли би Ваше предузеће пристало да са ЈКП „Регионална депонија Пирот“...г отпада (ПЕТ, стакло, картон, дрво и метал)?
19 одговора

U narednom srednjoročnom periodu potrebno je kroz mehanizme javnih rasprava, diskusionih foruma i aktivnosti kao što je primarna selekcija otpada i zaključivanje ugovora o preuzimanju ambalažnog otpada, intenzivnije uključivati privredu i predstavnike privrednih udruženja u sprovođenje Programa zaštite životne sredine Grada Pirota (LEAP) za

period 2019-2023. Privredu je takođe neophodno uključiti i u monitoring i evaluaciju aktivnosti na implementaciji LEAP-a, posebno u domenu industrijskog zagađenja.

Na pitanje o merama u oblasti zaštite životne sredine koje su uveli u protekle tri godine, najveći broj ispitanika (73,7%) je odgovorio da se one na njih ne primenjuju, jer se radi o preduzetnicima i preduzećima u neprivrednim delatnostima (turizam, usluge, IT sektor i sl). Ohrabruje što su od četiri preduzeća, koja su sebe svrstala u proizvodne zagađivače sva četiri uvela mere kojima se smanjuje emisija štetnih gasova i počela sa primarnom selekcijom otpada, tri su uvela predtretman otpadnih voda a jedno preduzeće je počelo da sprovodi mere na smanjenju buke.

Na pitanje da li su spremni da saraduju sa Gradom Pirotom na implementaciji LEAP-a, došlo se do zaključka da privreda grada Pirot shvata svoju ulogu u aktivnostima na smanjenju zagađenja i unapređenju kvaliteta vazduha, vode i tla na teritoriji grada Pirot te je 84,2% preduzeća spremno da saraduje sa gradom Pirotom na sprovođenju aktivnosti predviđenih Programom zaštite životne sredine grada Pirot.

Izvori podataka i literatura

1. Opštine i regioni u Republici Srbiji, 2020, Republički zavod za statistiku, 25. 12. 2020.
2. Indeks transparentnosti lokalne samouprave 2021 – Local Transparency Index LTI, Transparentnost Srbija 2021.
https://www.transparentnost.org.rs/images/dokumenti_uz_vesti/LTI_2021_izvetaj.pdf
3. Prosečne mesečne zarade prema opštini prebivališta zaposlenih, Republički zavod za statistiku <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/2403040103?languageCode=sr-Latn>
4. Prostorni plan grada Pirot za period do 2035. godine, JP za planiranje i uređivanje građevinskog zemljišta Pirot („Službeni list Grada Niša br. 39/21)
5. Privredna kretanja na teritoriji Regionalne privredne komore Nišavskog, Pirotskog i Topličkog upravnog okruga, Niš, februar 2020. godine
6. Strategija održivog urbanog razvoja Republike Srbije do 2030. godine („Službeni glasnik RS" br. 47/2019)
7. Strategija industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine („Službeni glasnik RS" br. 35/2020)
8. Lokalni akcioni plan zapošljavanja za Grad Pirot 2021-2023.
9. Lokalni plan upravljanja otpadom Grada Pirot za period od 2021. do 2031. godine
10. Ugovorna okružna privredna komora Pirot, Info bilten za 2020.
<https://www.komorapirot.com/pdf/Info2020.pdf>
11. Pravilnik o uslovima poslovanja u Slobodnoj zoni „Pirot" a.d.

Aneks: Pirot – ekonomska analiza

I. Analiza postojećeg stanja

1. Pirot - opšti podaci

a) Geografske karakteristike

Pirot je grad koji se nalazi u Pirotskom upravnom okrugu na jugoistoku Srbije i čini njegovo privredno, kulturno i administrativno sedište. Pored Pirot, Pirotski okrug čine i opštine Babušnica, Bela palanka i Dimitrovgrad. Na teritoriji Pirot nalazi se ukupno 72 naselja od kojih jedno čini gradsko jezgro. U Pirotu postoji 89 mesnih zajednica, od kojih su 18 gradskih i 71 seoskih.

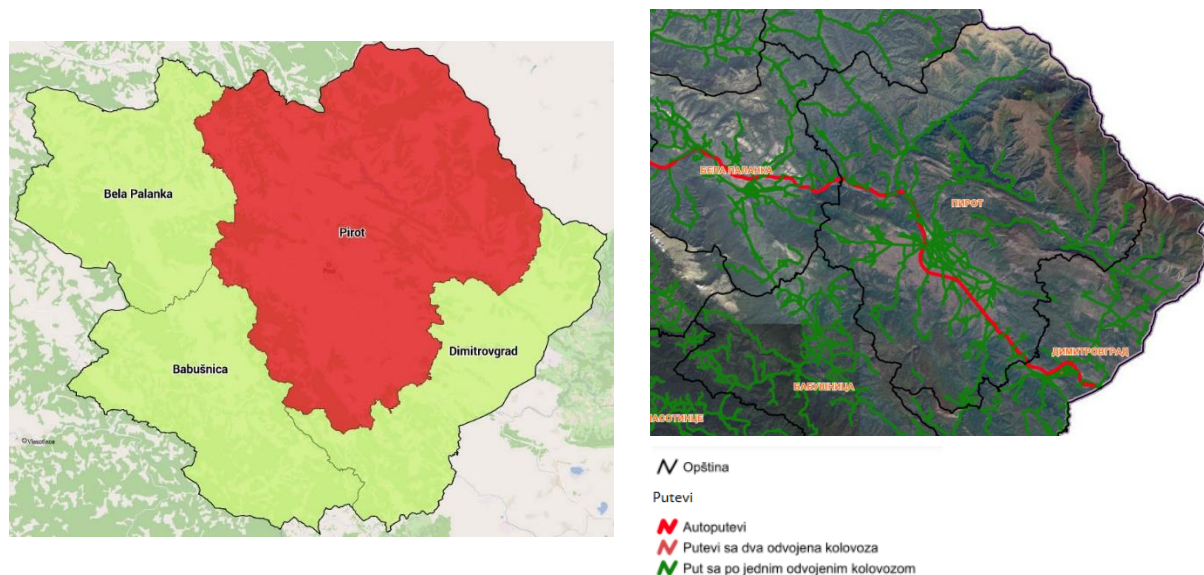
Pirot se teritorijalno prostire na ogromnoj površini, međutim uglavnom pod šumama i planinama te je izuzetno mala gustina naseljenosti izvan gradskog jezgra. Iako se Pirot prostire na površini od 1.232 km² što ga čini četvrtim najvećim gradom po površini u Srbiji, prema poslednjoj proceni iz sredine 2020. godine, u Pirotu živi svega 53.281 stanovnika po čemu je Pirot na tek dvadeset i petom mestu u Srbiji. Ovo nije iznenađujuće ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da se opština Pirot nalazi u prostranoj kotlini u podnožju Stare planine, gde planinski deo predstavlja čak 40% dok šume čine oko 34% ukupne teritorije. U urbanom jezgru živi 2/3 stanovnika opštine dok preostala trećina živi u ruralnim sredinama. Prema tome, gustina naseljenosti u Pirotu je čak za 1/3 niža nego prosek Srbije bez Beograda i Novog Sada.

Uprkos velikoj razućenosti, Pirot je veoma dobro povezan unutar sebe kao i sa okolnim selima ali su okolna mesta između sebe loše povezana. Prema informacijama koje smo dobili od sagovornika sa lokala, javni prevoz u gradu veoma dobro funkcioniše i gotova sva sela su pokrivena asfaltskim putevima. Pored toga, većina sela su pokrivena vodovodom koji se redovno održava a imaju razvijenu i zdravstvenu infrastrukturu (8,9 ambulanti). Međutim, između planinskih krajeva odnosno sela ne postoji adekvatna saobraćajna infrastruktura, što negativno utiče i na turističku ponudu, o čemu će više reći biti kasnije.

Geostrateški položaj Pirot se iz više razloga može oceniti kao izuzetno povoljan. Pre svega, Pirot se nalazi u samom središtu Balkana, na pola puta između Niša i Sofije, na međunarodnom putu koji povezuje Evropu i Aziju. Pirot je od Beograda udaljen 330 km (3h i 10min), od Niša 75 km (1h), od granice sa Bugarskom (Evropska unija) 36 km (40min), od Sofije 70 km (1h i 45min). Pirot je veoma dobro povezan putnom i železničkom mrežom, odnosno Koridorom 10, evropskim putem E80, magistralnim putem Mg i prugom Niš-Pirot-Sofija.

Dodatno, dva važna međunarodna aerodroma, Niš i Sofija, udaljeni su od Pirota po 70km (1h i 1h i 45min, respektivno).

Slika 1. Položaj, struktura i povezanost Pirotskog okruga

Veza između Pirota i Niša, kao regionalnog centra, zasnovana je prevashodno na obrazovanju i zdravstvu. Pirotski i Niš su veoma dobro saobraćajno povezani s obzirom da ima više dnevnih autobuskih linija i relativno brzo se stiže (oko 1h vožnje) zato što je u pitanju autoput. S obzirom na činjenicu da Pirotski nema svoj univerzitet i ne poseduje više od jedne visokoškolske ustanove, najbliži univerzitet za pirotske učenike nalazi se u Nišu. Na sličan način, Niš poseduje značajniju zdravstvenu infrastrukturu i ljudstvo tako da dobar deo ljudi iz Pirota odlazi u Niš da se leči. Međutim, prema informacijama koje smo dobili od naših ključnih sagovornika iz Pirota, Pirotski se u privrednom smislu ne oslanja previše na Niš, i može se reći da je u tom smislu potpuno održiv i nezavisan.

Geografija Pirota u velikoj meri diktira i situaciju u poljoprivredi, odnosno, uprkos nezanimljivom udelu poljoprivrednog zemljišta, veliki deo je neiskorišćen. Prema Anketi poljoprivrede iz 2018. godine, raspoloživo poljoprivredno zemljište obuhvata 58.412 ha, odnosno 47% ukupnog zemljišta što je ispod nacionalnog proseka (bez BG i NS) za 18 procentnih poena. Međutim, koristi se svega 25.478 ha odnosno manje od 50% od raspoloživog zemljišta. Dugujući činjenici da je u pitanju pretežno šumsko-planinski kraj, zemlja, iako relativno plodna, često je nepristupačna i nepravilnog oblika. Pored ovog, glavni razlozi za neiskorišćenost zemljišta su sledeći: starenje seoskog stanovništva i migracije mladih, usitnjenost poseda i ekonomska neisplativost i neadekvatna infrastruktura. Pored toga, Pirotski je relativno siromašan kada je reč o ekonomski značajnim mineralnim sirovinama.

Međutim, na teritoriji Pirota se nalazi nekoliko akumulacija koje bi, sa stanovišta hidroenergetskih potencijala, mogle da budu veoma značajne u budućnosti. Najznačajnija je svakako Zavojsko jezero koja je stvorena na reci Visočici na Staroj planini, na 20km severno od Pirota. Po kvalitetu vode spada u red najčistijih veštačkih jezera u Srbiji a veliki deo količine vode iz jezera se tunelom odvodi do Hidroelektrane Pirot koja je koristi za pokretanje generatora. Pored Zavojskog, na teritoriji Pirota se nalaze i Krupačko, Sukovsko i Berovačko jezero, koja se međutim, zbog neadekvatnog održavanja, ne koriste u originalno namenjene svrhe.

Tabela 4. Ključni geografski pokazatelji

Teritorija	Veličina teritorije	Gustina naseljenosti (2020)	Ukupni poljoprivredni potencijal** (2018)	Korišćeno poljoprivredno zemljište (2018)	Površina pokrivena šumama (2020)
	km2	stanovnik po km2	% teritorije	% teritorije	% teritorije
Srbija*	77.589	89	67	45	29
Srbija bez Beograda i Novog Sada	74.039	65	66	42	30
Babušnica	529	19	33	17	39
Bela Palanka	517	20	26	10	49
Dimitrovgrad	483	19	36	14	33
Pirot	1.232	43	47	19	35

Izvor: kalkulacije autora prema podacima RZS-a

*Bez AP Kosovo i Metohija

** Veličina raspoloživog poljoprivrednog zemljišta podeljena veličinom državne teritorije

b) Demografija

Prema popisu iz 2011. godine, na teritoriji grada Pirota živi 20.309 domaćinstava i 17.993 porodica a prosečan broj članova po domaćinstvu je 2,85. Najbrojnija su domaćinstva sa dva člana (28%) i porodice sa jednim detetom (34%). Prema tipu naselja, 67% od ukupnog broja stanovnika je gradsko stanovništvo po čemu Pirot prevazilazi i prosek Pirotskog okruga (63%) ali i prosek Srbije (59%).

U periodu između dva popisa, od 2002. do 2011. godine, grad Pirot beleži smanjenje broja stanovnika za 5.863 i, prema procenama Republičkog zavoda za statistiku, ovaj trend se nastavio i u narednom periodu. Najveći deo ovog smanjenja dešava se zbog negativnog prirodnog priraštaja a manje zbog negativnog migracionog salda. Iako Pirot već decenijama beleži negativne demografske trendove, u periodu od 2002. do 2011. godine broj stanovnika opada gotovo istim intenzitetom kao i u Republici Srbiji kao i u Pirotskom okrugu (oko 1% godišnje).

Tabela 5. Ključni demografski pokazatelji

Teritorija	Broj stanovnika (2020 - procena sredinom godine)	Prosečna starost (2020)	Udeo stanovništva mlađeg od 15 godina	Promena broja stanovnika (godišnji proseki) 2011-2020	Prirodni priraštaj (godišnji proseki) 2016-2020	Unutrašnji migracioni saldo (godišnji proseki) 2016-2020
	Apsolutni iznos	Apsolutni iznos	%	na 1000 stanovnika	na 1000 stanovnika	na 1000 stanovnika
Srbija	6.899.126	43,4	14,3	- 4,9	- 5,9	0
Srbija bez Beograda i Novog Sada	4.841.971	43,9	13,8	- 8,2	- 7,6	-1,8
Pirot	53.281	46,1	12,1	- 8,9	- 8,3	-1,7

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka RZS-a

* Prirodno povećanje broja stanovnika predstavlja razliku između ukupnog broja rođenih i broja umrlih (prirodni priraštaj) u određenom vremenskom periodu.

** Unutrašnji migracioni saldo predstavlja razliku između broja emigranata i imigranata u određenoj opštini u određenom vremenskom periodu. Podaci za spoljne migracije nisu javno dostupni.

Prema procenama RZS-a za 2020. godinu, prosečna starost stanovnika u Pirotu je 46,1 godine što ovaj grad čini starijim od proseka Srbije (bez Beograda i Novog Sada). Iz tog razloga, grad Pirot je u fazi „duboke demografske starosti“ što se negativno odražava na broj radno sposobnog stanovništva. Primera radi, penzioneri čine 29% od ukupnog broja stanovnika u Pirotu što prevazilazi nacionalni prosek (bez BG i NS) za 4 procentna poena (pp). S druge strane, prosečna penzija u Pirotu je veća za 2 pp nego što je to u Srbiji (bez BG i NS) što govori o velikom značaju penzionera za Pirot.

c) Privredno nasleđe

Privredni razvoj Pirota počinje u međuratnom periodu, izgradnjom fabrike gumene obuće „Tigar“ 1935. godine. Već 1938. „Tigar“ je imao oko 600 radnika i proizvodio je oko 2.000 komada gumenih opanaka dnevno. Međutim, kao prekretnica u razvoju pirotske privrede uzima se posleratni period, tačnije 1957. godina kada je započeta intenzivnija industrijalizacija cele zemlje. U dohotku je najveći udeo imala (prerađivačka) industrija a dominantne grane bile su gumarska, drvna, tekstilna i hemijska industrija.

U socijalističkom periodu osnovan je najveći broj preduzeća koji je decenijama oblikovao privrednu strukturu Pirota. U oblasti tekstilne industrije - „Piroteks“, „Prvi maj“, „Budućnost“, „Siniša Nikolić Dragoš“ i „Ljubomir Kartaljević“; drvna industrija - „Polet“; proizvodnja mašina za obradu metala - „Lola Sarlah“ i „Radnik“; građevinska industrija - „Progres“; saobraćaj - „Autotransportno Pirot“; proizvodnja boja i lakova - „Suko“; prehrambena industrija - „Mlekara Pirot“; štampa i štamparske usluge - „Grafika“ itd.

Neki od ovih preduzeća bili su „giganti“ na nivou čitave savezne države. Primera radi, čuveni „Piroteks“ bio je, po kapacitetu proizvodnje, najveći pogon za proizvodnju prediva u SFRJ. Ovo preduzeće je na svom vrhuncu zapošljavalo više od 2.600 tekstilaca i godišnje proizvodio i do 2.500 tona prediva koje se izvozilo u Rusiju, Egipat, Nemačku, Italiju i okolne zemlje.

Okvir 1. Mlekara Pirot

Mlekara Pirot bila je nekad „gigant“ kapaciteta prerade 60.000 litara mleka dnevno a u njenom sastavu bili su i ovčarnici i kozarnici na Staroj planini. Proizvodila je mleko, jogurt, kravliji i ovčiji sir, sir „mešanac“ kao i čuveni pirotski kačkavalj. Međutim, usled tranzicije mlekara je upala u krizu i, nakon dva neuspešna pokušaja privatizacije, kompanija „Eko teman grup“ kupila je mlekaru 2008. godine. Transakcija je bila vredna oko 700.000 evra i u osavremenjavanje mlekare uloženo je više od 5 miliona evra. Međutim, vlasnici mlekare, porodica Obradović koja živi u Nemačkoj, kako se navodi, iz zdravstvenih razloga ali i problema sa menadžmentom, doneli su odluku da prodaju mlekaru. Međutim, prema informacijama koje smo dobili od naših sagovornika iz Pirota, privatni investitori su skoro kupili Mlekaru od Eko teman grup“ i od aprila bi trebalo da krene proizvodnja. Do tada, samo nekoliko metara dalje, nalazi se jedina državna mlekara u Pirotu, tačnije proizvodni pogon Mlekarske škole „Dr Obren Pejić“ koja nastavlja tradiciju čuvenog pirotskog kačkavalja, ali o njoj nešto više u nastavku teksta.

Iako su neka od ovih preduzeća zapošljavala i do nekoliko hiljada radnika, privredni slom i međunarodne sankcije 1990ih su im u tolikoj meri naštetili da većina nije „preživela“ tranziciju, i ubrzo nakon (neuspešne) privatizacije završila su u stečaju. Primera radi, gore pomenuti Piroteks je ugašen a na njegovom prostoru je krajem 2021. godine otvoren prvi

šoping centar u Pirotu. Ovo predstavlja dobru ilustraciju strukturne transformacije pirotске privrede od prerađivačke industrije ka uslugama odnosno trgovini što je zapravo deo šireg procesa deindustrijalizacije Srbije koja je usledila kao posledica tranzicije iz planske u tržišnu privredu.

Kada je reč o preostalim kapacitetima, zemljom, zgradama, prema informacijama koje smo dobili od naših ključnih sagovornika iz Pirota, oni se uglavnom koriste i tek je oko 15% neiskorišćeno. Osim Tigra, ove kapacitete koriste i dvadesetak malih i srednjih preduzeća.

Ovi procesi doveli su da naglog pada industrijske proizvodnje i ukupne zaposlenosti u Pirotu. Tako je, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (RZS), registrovana zaposlenost¹⁰ u Pirotu opala za skoro trećinu, sa 22.153 u 1989. na 14.974 u 2020. godini. Pored toga, prelazak iz planske u tržišne privredu doveo je do promene strukture zaposlenosti, gde je, prema podacima RZS, udeo industrije¹¹ u ukupnoj zaposlenosti opao sa 57% u 1989. godini na 42% u 2020. godini.

Tabela 6. Tradicionalna preduzeća u Pirotu

Naziv preduzeća	Vlasništvo/S tatus	Delatnos t	Broj zaposlenih		
			2010	2015	2020
Preduzeće za proizvodnju guma "TIGAR TYRES", društvo sa ograničenom odgovornošću Pirot	Strani vlasnik	Proizvodnja guma za vozila, protektirane guma za vozila	2,067	2,825	3,580
Akcionarsko društvo "TIGAR" Pirot	Država većinski vlasnik	Delatnost holding kompanija	213	504	998
Industrija odeće "PRVI MAJ" Akcionarsko društvo Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Proizvodnja ostale odeće	1,513	6	1
Društveno preduzeće za proizvodnju prediva "PIROTEX"	Zatvoreno/st ečaj	Priprema i predenje tekstilnih vlakana	1	0	0

¹⁰ Prema opštini rada.

¹¹ Industrija obuhvata sektore B – rudarstvo, C – prerađivačka industrija i D – snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija.

Akcionarsko društvo Industrija odeće "BUDUĆNOST", Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Proizvod nja radne odeće	1	0	0
"LOLA SARLAH" Akcionarsko društvo za proizvodnju alatnih, gumarskih i specijalnih mašina	Zatvoreno/st ečaj	Proizvod nja mašina za obradu metala	62	/	/
"MLEKARA PIROT" doo Pirot	Domaći privatni vlasnik	Prerada mleka i proizvod nja sireva	/	/	0
Društveno preduzeće za proizvodnju kože, krzna i vune "SINIŠA NIKOLIĆ-DRAGOŠ" sa po Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Štavljenj e i dorada kože; dorada i bojenje krzna	0	0	0
Društveno preduzeće Industrija obuće "LJUBOMIR KARTALJEVIĆ" Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Proizvod nja obuće	/	/	/
Društveno preduzeće za proizvodnju i promet nameštaja drvni kombinat "POLET" Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Proizvod nja kuhinjsko g nameštaj a	/	/	/
AD "RADNIK" za metaloprerađivačku delatnost i ostale delatnosti Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Postavlja nje električni h instalacij a	/	0	0
Holding kompanija "PROGRES" društveno građevinsko preduzeće Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Izgradnja stambeni h i nestamb enih zgrada	/	/	0
Akcionarsko društvo za prevoz robe i putnika u drumskom saobraćaju "AUTOTRANSPORTNO" Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Gradski i prigradsk i kopneni prevoz putnika	0	0	0

Akcionarsko društvo "SUKO" Industrija boja, lakova i smola Pirot	Zatvoreno/st ečaj	Proizvod nja boja, lakova i sličnih premaza, grafičkih boja i kitova	/	0	/
Akcionarsko društvo "GRAFIKA", PIROT	Zatvoreno/st ečaj	Usluge pripreme za štampu	0	0	0

Izvor: Agencija za privredne registre

znak „/“ znači da nije bilo dostupnih finansijskih izveštaja u datoj godini

Okosnicu privrede Pirota danas čine dva preduzeća iz industrije guma, „Tigar Tyres“ i „Tigar AD“ koji predstavljaju jedina velika preduzeća u ovom gradu i zajedno imaju oko 4.500 zaposlenih što čini skoro trećinu od ukupnog broja zaposlenih u Pirotu. „Tigar Tyres“ se bavi proizvodnjom putničkih i skuter guma i u vlasništvu je francuskog „Michelin“-a, najvećeg stranog investitora u Pirotu. S druge strane, proizvodni program kompanije „Tigar AD“ obuhvata proizvodnju obuće, tehničke robe i hemijskih proizvoda i ona je 60% u vlasništvu Republike Srbije.

Okvir 2. Tigar AD

Kompanija Tigar AD ima tri odvojena proizvodna pogona. Jedan se bavi proizvodnjom gumene obuće, drugi se bavi proizvodnjom tehničke robe, dok je treći fokusiran na proizvodnju hemijskih proizvoda. Međutim, ova firma već godinama ostvaruje negativan poslovni rezultat iako je restrukturiranje već završeno i sve delatnosti koje su ocenjene neprofitabilnim su ugašene. Zapravo, prema informacijama dobijenim od ključnih sagovornika iz Pirota, Tigar AD sada proizvodi samo gumene čizme i to čak ne pod svojim punim kapacitetom koji iznosi 300.000 pari gumenih čizama. Ipak, proizvodnja obuće generiše 80% izvoza kompanija, koji je u 2021. dostigao skoro 13 miliona evra i usmeren je ka tržištima Rusije i severne Evrope. Jedan od problema jeste i to što fabrika koristi zastarele mašine. Kompanija je trenutno u procesu Unapred pripremljenog plana reorganizacije (UPPR) što znači da postoji realna mogućnost da završi u stečaju. Rukovodstvo preduzeća je u procesu potrage za strateškim partnerom ali prema informacijama koje smo dobili od naših sagovornika iz poslovnog sektora u Pirotu, nisu velike šanse da do ovog partnerstva i dođe.

d) Socio-ekonomski razvoj

Prema stepenu razvijenosti jedinica lokalnih samouprava, Pirot spada u II grupu čiji je stepen razvijenosti u rasponu od 80 do 100% republičkog proseka. Po ključnim indikatorima socio-ekonomskog razvoja Pirot bolje stoji nego Srbija u proseku (bez BG i NS). Primera radi, formalna zaposlenost po glavni stanovnika je za 7 pp a ekonomski agregat¹² po glavni stanovnika za čak 15 pp iznad ovog proseka. Međutim, kada je reč o stopi rizika od siromaštva, prema poslednjim podacima iz 2013. godine, Pirot je za 2 procentna poena bolji od republičkog proseka bez Beograda i Novog Sada. Može se reći da je blizu trećine građana Pirota u riziku od siromaštva.

Slično kao i u ostalim opštinama u Srbiji, Pirot se sastoji od razvijenog urbanog jezgra i manje razvijenih ruralnih sredina koje se sastoje od velikog broja (preko 70) međusobno slabo povezanih i retko naseljenih mesta. Razvijenost takođe varira i u okviru samih ruralnih sredina – ona potplaninska i dobro povezana sa Pirotom su razvijenija, dok su ona koja se nalaze na samoj planini manje razvijena.

Tabela 7. Socioekonomski razvoj

Teritorija	Formalna zaposlenost (2020)	Ekonomski agregat (2020)	Stopa rizika od siromaštva (2013)
	na 1000 stanovnika starosti od 15-64 godine	na 1000 stanovnika starosti od 15-64 godine u hiljadama dinara	
Srbija	497	494.852	24,5
Srbija bez Beograda i Novog Sada	460	400.831	30,5
Pirot	496	472.897	28,5

Izvor: Kalkulacije autora prema podacima RZS-a

Kada je reč o obrazovnoj strukturi stanovništva, situacija ne odudara mnogo od nacionalnog proseka. Najbrojnije je stanovništvo sa srednjom stručnom spremom a zatim sa osnovnom školom dok je procenat nepismenih 1,61% (u Republici Srbiji 1,96%).

¹² Proizvod zaposlenosti i prosečne zarade.

Kada je reč o obrazovnim ustanovama, u Pirotu danas postoji jedna predškolska ustanova, četiri osnovne škole, pet srednjih škola, jedna škola za decu ometenu u razvoju, jedna osnovna škola za muzičko obrazovanje i jedna visoka škola. Kada je reč o predškolskom vaspitanju, u Pirotu postoji predškolska ustanova „Čika Jova Zmaj“ koju pohađaju deca uzrasta od šest meseci do polaska u školu i čiji vaspitno-obrazovni rad se odvija u šest gradskih vrtića. Od osnovnih škola u Pirotu treba izdvojiti OŠ „Vuk Karadžić“ koja je najveća i najstarija škola u Pirotu i koja ima isturena odeljenja u sedam okolnih sela. Pored nje, tu su i OŠ „Sveti Sava“, OŠ „8. septembar“ i OŠ „Dušan Radović“. Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Mladost“ je škola za decu ometenu u razvoju i sa radom počinje 1972. godine. Na kraju, škola za osnovno muzičko obrazovanje „Dr Dragutin Gostuški“ jedina je škola takve vrste u čitavom Pirotskom okrugu.

Od srednjoškolskih ustanova u Pirotu su prisutne Gimnazija Pirot, Ekonomska škola Pirot, Tehnička škola Pirot, Mlekarska škola „Dr Obren Pejić“ i Srednja stručna škola Pirot. Potrebno je posebno izdvojiti Mlekarsku školu sa domom učenika „Dr Obren Pejić“ koja obrazuje kadrove u oblasti proizvodnje i prerade hrane pri čemu je uže specijalizovana za mlekarsku industriju. Pored specijalizovanih kabineta, laboratorija i mogućnosti prakse u preduzećima, ova škola omogućava učenicima da obavljaju praktičnu nastavu u svojoj mlekarskoj i pekarskoj radionici. Mlekarska radionica ima kapacitet prerade 4.000 litara mleka dnevno, ima implementiran HACCP standard i svoje proizvode nudi lokalnom tržištu a poznata je i kao jedini korisnik geografske zaštite imena „Pirotski kačkavalj od kravljeg mleka“.

Jedina visoka škola u Pirotu je Akademija tehničko-vaspitnih strukovnih studija – Odsek Pirot i bavi se obrazovanjem kadrova u oblasti pedagoških nauka odnosno vaspitača. Nastala je preimenovanjem Više škole za vaspitače i 2007. godine je akreditovala svoj program za osnovne studije po Bolonjskom sistemu koje traju tri godine. Godine 2019. postaje deo Akademije tehničko-vaspitnih strukovnih studija Niš, odsek Pirot.

S obzirom na nedostatak visokoškolskih ustanova u Pirotu, najbliži Univerzitetski centar se nalazi u Nišu ali najveći broj učenika odlazi da studira u Beograd. Prema proceni koju smo dobili od naših ključnih sagovornika iz Pirot, oko 90% učenika iz Pirot odlazi u Beograd da studira i većina ih se ne vraća u Pirot. S druge strane, oni koji odu u Niš da studiraju uglavnom se vrate u Pirot s obzirom na relativno povoljne prilike za zapošljavanje, pogotovo u proizvodnji.

Gradska uprava Pirot imala je nekoliko inicijativa u cilju zadržavanja i povratka svojih studenata u Pirot. Primera radi, Ekonomski fakultet iz Niša i Opština Pirot dogovorili su da se u školskoj 2014/2015. godini kao istureno odeljenje ovog fakulteta otvori Konsultativni centar Ekonomskog fakulteta u Pirotu. Međutim, ova inicijativa nije urodila plodom s obzirom da se u prvom upisnom krugu nije prijavio dovoljan broj kandidata tako da se ovo odeljenje na kraju ipak nije otvorilo. Pored toga, u 2016. godini potpisan je ugovor o poslovnoj saradnji

Ekonomskog fakulteta u Nišu i Gradske uprave Pirot koja omogućava studentima iz Pirota da tokom leta obavljaju praksu u Gradskoj upravi i javnim preduzećima u Pirotu.

2. Privredna struktura

a) Tržište rada

S obzirom da poseduje starije stanovništvo u odnosu na nacionalni prosek (bez BG i NS)¹³, Pirot takođe ima i nižu stopu radno sposobnog stanovništva¹⁴ (62,9% < 64,4%). Pored toga, imajući u vidu negativne demografske trendove, odnosno negativan prirodni priraštaj i migracije, broj radno sposobnog stanovništva je u proteklih 5 godina (2016-2020) smanjen za 4% što što odgovara nacionalnom proseku (bez BG i NS).

Ukupan broj registrovanih zaposlenih¹⁵ u Pirotu u 2020. godini iznosio je 14.974 što predstavlja drastično smanjenje u odnosu na period pre 10 i više godina. Od ukupnog broja zaposlenih, 11.960 je zaposleno kod pravnih lica, 2.913 su preduzetnici, lica koja samostalno obavljaju delatnost ili zaposleni kod njih, a 102 lica su registrovana kao individualni poljoprivrednici. Prema Anketi poljoprivrede iz 2018. godine, u Pirotu posluje ukupno 4.557 gazdinstava sa ukupno 9.712 članova. Slično kao i u ostatku Srbije, broj zaposlenih u Pirotu se konstantno smanjivao od 2000. godine. Iako od 2015. dolazi do blagog preokretanja ovog trenda, broj zaposlenih i dalje nije dostigao vrednost iz 2010. godine (kada je iznosio 16.135) a stopa zaposlenosti takođe zaostaje za republičkim prosekom i to za 5 procentnih poena.

Ukupan broj registrovanih nezaposlenih u Pirotu na dan 31.12.2020. iznosio je 5.036 što predstavlja najbolji rezultat u proteklih deset godina. Iz gore navedenih razloga, broj nezaposlenih je konstantno rastao od 1999. godine s određenim periodima pada (2009-2012, 2014) da bi od 2016. nastavio da pada sve do danas. Prema tome, broj nezaposlenih u 2020. godini je smanjen za 42,4% u poređenju sa 2010. godinom. Ako izuzmemo nesumnjivo poboljšanje poslovnih aktivnosti ključnih privrednih subjekata¹⁶, u jedan od ključnih razloga za pad broja nezaposlenih ubraja se i emigracija stanovništva (kao što je slučaj i za Srbiju u celini).

Tabela 8. Ključni indikatori na tržištu rada u Pirotu u 2020. godini

Teritorija	Radno sposobno stanovništvo	Struktura zaposlenosti	Poljoprivreda - članovi
------------	-----------------------------	------------------------	-------------------------

¹³ Podsećanja radi, prosečna starost u Pirotu je 46,1 godina dok je u Srbiji bez BG i NS 43,9 godina.

¹⁴ Radno sposobno stanovništvo obuhvata stanovništvo starosti od 15 do 64 godine.

¹⁵ Prema opštini rada.

¹⁶ Pre svega Tigar Tyres-a, koji je u periodu od 2010 do 2020 uvećao broj zaposlenih za 1500 ljudi.

	Ukupno radno sposobnog	Registrowana zaposlenost*	Registrovana nezaposlenost	Neaktivno ili neformalno	Javni sektor**	Korporativni sektor	Preduzetnici	Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo***	gazdinstva i stalno zaposleni kod njih (2018)
	Apsolutni iznos	Na 1000 radno sposobnog stanovništva							
Srbija	4.458.276	497	105	398	118	276	81	22	300
Beograd	1.098.630	691	59	250	174	429	82	5	65
Vojvodina	1.205.773	467	83	451	99	263	74	30	223
Srbija bez Beograda	3.359.646	434	120	446	99	226	81	27	377
Srbija bez Beograda i Vojvodine	2.153.873	415	141	444	99	206	85	25	463
Niš	165.865	510	149	341	133	277	99	2	95
Leskovac	86.469	405	145	450	88	211	87	19	459
Kruševac	75.395	441	132	426	108	216	88	29	389
Pirot	33.529	447	150	403	100	254	85	8	290
Zaječar	32.323	360	135	505	120	156	62	23	377
Aleksinac	29.308	315	192	492	86	134	69	26	463
Bor	28.752	451	135	414	119	270	57	5	258
Gornji Milanovac	25.521	478	61	462	87	268	101	22	206
Prokuplje	25.499	526	184	290	132	297	89	9	506

Knjaževac	15.521	40 9	165	426	103	203	89	13	620
Bela Palanka	6.380	273	313	414	79	118	71	5	298
Babušnica	5.771	36 8	235	396	88	199	73	8	907
Dimitrovgrad	5.546	451	191	357	162	187	94	9	371

Izvor: RZS i NSZ

* Prema opštini rada

**Javni sektor čine direktni budžetski korisnici (administracija, zdravstvo i socijalni rad, obrazovanje i kultura) i javna preduzeća (npr. struja, gas, voda itd) odnosno sektori D, E, O, P, Q. Pored toga, u javni sektor spadaju i određeni sektori za koje ne postoje javno objavljeni podaci na RZS poput vojske i policije.

Međutim, kao što se može videti na tabeli 5 iznad, jedan grad poput Prokuplja, koji se po nivou razvijenosti i životnom standardu nalazi ispod Pirota, ima mnogo niži nivo neaktivnog ili neformalnog (radno sposobnog) stanovništva. Pored toga, imajući u vidu da i Prokuplje ima jednog velikog investitora koji dominira lokalnom privredom kao što je Michelin u Pirotu (nemačka firma Leoni u Prokuplju zapošljava oko 2800 ljudi), multiplikator zaposlenosti u ostatku privrede (bez javnog sektora i velikih sistema kakvi su Tigar i Leoni) je čak 40% veći u slučaju Prokuplja nego u slučaju Pirota (1,19>0,84). Ukoliko bi efekat preliivanja u Pirotu bio nalik onom u Prokuplju, to bi značilo još oko 3.000 radnih mesta u privatnom sektoru.

Prema tome, moguće je da veliki broj ljudi u Pirotu radi u neformalnom sektoru jer ima više prilike za neformalne uslužne aktivnosti kao što su razni oblici trgovine, transporta, i profesionalnih i ličnih usluga što se negativno odražava na kvalitet i dostojanstvenost poslova. Pored toga, postoji i određeni podsticaj za pojedine članove domaćinstava radnog uzrasta da ostanu u kategoriji neaktivnih ili nezaposlenih – s obzirom na veoma visoke neto zarade u Tigar Tyres-u i relativno visoke zarade u javnom sektoru, kao i na značajniji ekonomski uticaj penzionera (što je spomenuto u sekciji o demografiji) nego što je inače slučaj u ostatku Srbije.

Na kraju, i za Leoni i za Tigar Tyres teško je da na srpskom tržištu pronađu dobavljače za „ključne“ (eng. *core*) aspekte proizvodnog procesa. Ipak, moguće je da Leoni čini veći napor da uključi domaće dobavljače u „non-core“ poslovanju. U svakom slučaju, može se reći da je Leoni uložio veći napor da javnost upozna sa činjenicom da ima više od 500 pozicija u svojim nabavkama koje kupuje lokalno.

Posmatrajući strukturu zaposlenosti po delatnostima, najveći broj zaposlenih je angažovan u okviru prerađivačkog sektora koji zapošljava 40% zaposlenih a zajedno sa trgovinskim sektorom čini više od polovine od ukupnog broja zaposlenih. Pored toga,

otprilike jedna četvrtina od ukupnog broja zaposlenih u Pirotu zaposlena je u javnom sektoru¹⁷ što odgovara i republičkom proseku. Glavni razlog za daleko veću zaposlenost u prerađivačkoj industriji nego u trgovini u poređenju sa ostatkom zelje je svakako prisustvo Tigar Tyres-a i Tigar AD koji zajedno drže skoro trećinu svih zaposlenih u Pirotu.

Prosečna zarada u Pirotu u 2020. godini iznosila je RSD 57.220 što predstavlja 95% republičkog proseka (odnosno više od republičkog proseka ne računajući Beograd i Novi sad) i značajno poboljšanje u odnosu na prethodnu deceniju. Tačnije, u periodu pre 2010. godine, prosečne zarade u Pirotu zaostajale su za republičkim prosekom u rasponu od 15% do 20%, da bi nakon 2010. krenule ubrzano da rastu. Na rast prosečnih zarada u Pirotu u velikoj meri je uticalo povećanje uspešnosti poslovanja najveće pirotske kompanije, Tigar Tyres, koju je krajem 2009. godine u potpunosti preuzela francuska multinacionalna kompanija Michelin. Preciznije, prosečna neto zarada u Tigar Tyres-u je 2.5 puta viša nego u ostatku privatnog sektora. Od 2016. do 2018. prosečna zarada u Pirotu čak je premašila nacionalni prosek da bi u 2020. godini, koju je obeležila COVID-19 pandemija, prosek zarada u Republici opet bio iznad pirotskog.

Kada je reč o rodnoj strukturi zaposlenosti, u ukupnom broju zaposlenih u Pirotu, 58% čine muškarci a 42% žene što je bio slučaj i u prethodnim godinama. Međutim, s obzirom na činjenicu da, za razliku od Srbije u celini, muškarci čine relativnu većinu radno sposobnog stanovništva u Pirotu (52%), može se zaključiti da rodne razlike na nivou zaposlenosti nisu drastične. S druge strane, u strukturi nezaposlenih, žene čine 58% što prevazilazi republički prosek za 6 procentnih poena.

Zanimljivo je da, prema podacima iz popisa za 2011. godinu, udeo Roma u populaciji Pirota ne prelazi 5% (4,47%), s obzirom da je u regionu Južne i Istočne Srbije popisano najviše Roma (38,7%). S druge strane, prema istom izvoru, Piroto ima između 7 i 9% osoba sa invaliditetom u ukupnoj populaciji što je opet niže od proseka ovog regiona. Grad Piroto je, u svom Lokalnom akcionom planu zapošljavanja za 2021-2023. godinu, identifikovao ranjive grupe (mlade do 30 godina, Rome, osobe sa invaliditetom i viškove zaposlenih) kao prioritete za dobijanje subvencija za samozapošljavanje.

Posmatrajući starosnu strukturu teže zapošljivih lica, u odnosu na ukupan broj nezaposlenih lica, 21% čine nezaposleni starosti od 15 do 30 godina a skoro 40% čine nezaposleni stariji od 50 godina što ukazuje na izraženu ranjivost ove starosne kategorije na tržištu rada. Kada je reč o dugotrajnoj nezaposlenosti, više od 60% nezaposlenih lica u Pirotu čeka na zaposlenje duže od godinu dana. Na kraju, obrazovna struktura nezaposlenih

---

¹⁷ Javni sektor čine direktni budžetski korisnici (administracija, zdravstvo i socijalni rad, obrazovanje i kultura) i javna preduzeća (npr. EPS, Srbijagas itd).

lica je veoma nepovoljna, s obzirom da u odnosu na ukupan broj lica koja traže posao 31% je sa osnovnim, 53% sa srednjim, a 16% sa višim i visokim obrazovanjem.

Zanimljivo je da je u Pirotu broj registrovanih zaposlenih prema opštini prebivališta za 11% veći od broja registrovanih zaposlenih prema opštini rada. To nam sugerise da veliki broj ljudi koji su prijavljeni u Pirotu rade u drugim, uglavnom većim mestima (poput Niša), gde imaju bolje prilike za zaposlenje.

Dodatno, prevelika koncentracija zaposlenosti (30%) u dva velika preduzeća, od kojih je jedno (Tigar Tyres) strani investitor može predstavljati potencijalni rizik za lokalnu privredu. Pre svega, pojavila se nova konkurencija za Tigar u gumarskoj industriji od strane japanske kompanije Toyo Tires iz Indije kao i od strane kineskog LingLong-a u Zrenjaninu što može potencijalno povući deo radnika iz Pirotu ali takođe može uticati i na rast zarada u Tigru. Pored toga, u situaciji kada veliki broj preduzeća (dobavljači, specijalizovani pružaoci usluga itd) zavisi od jednog velikog sistema kakav je Tigar, potrebno je težiti diverzifikaciji privrede i stimulanju malih i srednjih preduzeća.

S druge strane, Pirot je veoma je dobro saobraćajno povezan sa susednim opštinama i kao privredni centar Pirotskog okruga pruža najveće poslovne mogućnosti stanovnicima okolnih opština. Primera radi, opština Babušnica udaljena je svega 25km od Pirotu sa kojim je povezana magistralnim putem M-9. Ukoliko uzmemo u obzir da ova opština ima 13% više registrovanih zaposlenih prema opštini prebivališta nego zaposlenih prema opštini rada, jasno je da jedan deo njenih stanovnika odlazi da radi u Pirot. Susedna opština Bela Palanka predstavlja još drastičniji primer s obzirom na činjenicu da u njenom slučaju razlika između ova dva indikatora iznosi čak 45% što znači da osim Niša, deo stanovnika ove opštine odlazi da radi u Pirot.

U cilju povećanja zaposlenosti, grad Pirot sprovodi nekoliko različitih programa. Primera radi, od 2011. godine, u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje (NSZ), sprovodi Lokalni akcioni plan zapošljavanja, koji ima veoma visok stepen realizacije od 95 do 100%. Pored toga, dodatnu pomoć mladima i nezaposlenima u Pirotu da pronađu posao, izaberu ili promene karijeru i steknu neophodna znanja i obuku za rad, pružaju ZIP centar za mlade – biznis inkubator i „Job info centar“. Dodatno, u cilju podsticanja razvoja IT sektora u Pirotu, 2019. godine je osnovan regionalni „Start up“ centar Pirot.

b) Poslovni sektor¹⁸

---

¹⁸ U ovom izveštaju, pod poslovnim sektorom se ne računaju javna i komunalna preduzeća (struja, voda, gas itd), individualni poljoprivrednici kao ni finansijski sektor ali se računaju preduzeća u vlasništvu države koja imaju profitni motiv u poslovanju (npr. AD Pirot i TV Pirot).

Prema podacima iz APR-a za 2020. godinu, u Pirotu posluje oko 670 aktivnih privrednih društava i 1.450 aktivnih preduzetnika. Posmatrano prema veličini, Pirot ima dva velika (Tigar) i četiri srednja (MARMIL doo Pirot, Kubiktrans plus doo Pirot, Ana Lux Spa 010 Pirot i Drumovi A&D doo Pirot) preduzeća dok su ostala kategorisana kao mikro i mala.¹⁹

Tabela 9. Najveće firme u Pirotu prema zaposlenosti

Broj	Naziv	Delatnost	Broj zaposlenih	Poslovni prihodi (hiljade EUR)	BDV (hiljade EUR)	Izvoz (hiljade EUR)	Rast broja zaposlenih 2015-2019 (%)*	Prosečna neto zarada (EUR)
1	TIGAR TYRES DOO	Guma za vozila	3.580	777.320	169.001	79.156	25%	794
2	TIGAR AD	Guma za vozila	998	17.721	4.903	9.150	96%	327
3	TIM POWER PLUS DOO	Agencija za zapošljavanje	302	2.428	2.406	0	/	408
4	MARMIL DOO	Trgovina na veliko - proizvodi za domaćinstvo	174	10.551	1.558	5	43%	289
5	MUSTANG DOO	Mesne preradevine	112	4.768	1.094	0	10%	394
6	CLEAR DOO	Poslovne usluge	106	830	691	0	-30%	313
7	TIGAR OBEZBED JENJE DOO	Obezbeđenje	93	695	586	0	-10%	431
8	DRUMOVI A&D DOO	Eksplotacija građevin	90	4.238	1.578	0	109%	323

¹⁹ Prema Zakonu o računovodstvu („Službeni glasnik RS“, broj 73/2019 i 44/2021), u srednja pravna lica razvrstavaju se ona pravna lica i preduzetnici koji na datum bilansa imaju dve od tri vrednosti u sledećim nivoima: 1) prosečan broj zaposlenih od 50 do 250 2) poslovni prihod od EUR 8.800.000 do EUR 40.000.000 3) vrednost ukupne aktive na datum bilansa od EUR 4.000.000 do EUR 20.000.000.

		skog materijala						
9	STOJANO VIĆ PR	Mašinska obrada metala	77	1.503	881	62	/	430
10	MAILLE PIROTEX DOO	Proizvodnja ostale odeće	64	199	116	12	/	254
11	STRAJT DOO	Trgovina na veliko pićima	63	6.030	597	0	242%	236
12	CREATIVE WORK DOO	Poslovne usluge	62	590	575	0	-26%	436
13	ANA LUX SPA 010 DOO	Hoteli i sličan smeštaj	51	757	385	0	/	281
14	NIKOLA KITANOVIĆ PR ARMADA SECURITY	Obezbeđenje	50	329	280	0	/	296
15	KOŠTIĆ DOO	Proizvodnja ostale odeće	45	245	205	0	58%	204
16	SLOBODNA ZONA PIROT	Skladištenje	45	3.881	1.142	0	15%	912
17	SRĐAN MARINKO VIĆ PR SIN-KOM	Trgovina na malo - motorna vozila	44	799	367	26	/	238
18	VLADIMIR STOJANO VIĆ PR EDIPRO	Izgradnja stambenih i nestambenih zgrada	43	1.034	234	0	/	237
19	ALEACOM DOO	Kockanje i kladenje	41	939	129	0	22%	250

20	SLAVOLJ UB GACEV PR JERMA	Proizvod nja hleba, svežeg peciva i kolača	41	459	190	0	/	257
21	LIMES DOO	Proizvod nja sredstav a za čišćenje i poliranje	39	1.965	1.314	1.104	25%	354
22	VETERINA RSKA KLINIKA DOO	Veterina rska delatnos t	38	626	324	0	8%	402
23	JLB- SOULIER DOO	Proizvod nja ostalih metalnih proizvod a	38	724	448	266	100%	482
24	MAGMON T DOO	Servis - klima, voda, grejanje	37	2.616	612	0	-36%	355
25	KUBIKTRA NS PLUS DOO	Eksploat acija građevin skog materijal a	37	955	297	0	5%	279
Uku pno			6.270	842.199	189.916	89.781	33%	367

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka sa APR-a.

* / kod rasta broja zaposlenih znači da je firma osnovana posle 2015

Iako sektor trgovine na malo i veliko čini najveći broj poslovnih subjekata, prerađivačka industrija sledi odmah iza, sa jednom četvrtinom od ukupnog broja preduzeća i više od polovine od ukupne korporativne zaposlenosti. Pored toga, kao što se može videti na tabeli 7, prerađivačka industrija čini skoro 90% ukupnih korporativnih prihoda i bruto dodate vrednosti kreirane u Pirotu i skoro 100% pirotskog izvoza. Ovaj rezultat može se skoro u potpunosti pripisati Tigar Tyres-u u vlasništvu Michelin-a.

Tekstilna industrija u Pirotu zapošljava oko 800 radnika i uglavnom je čine strani investitori. Nekoliko je značajnih tekstilnih kompanija u Pirotu, Eduardo Miroglio koji je kupio

nekadašnji Prvi maj i koji zapošljava oko 240 ljudi u Pirotu a ima i pogone u Dimitrovgradu (80 zaposlenih). Pored njega, u Pirot je skoro došla turska kompanija Makaron sa oko 300 zaposlenih. Tu je i domaća firma Mercatus Textile koja je zaključno sa 2018. godinom zapošljavala čak 432 radnika ali je od 2019. godine upala u finansijske poteškoće kada je otpušten veći deo radnika a bankovni računi joj se trenutno nalaze u blokadi. Međutim, od svih kompanija, jedino Miroglio proizvodi tekstil od sopstvenog platna.

Prema podacima sagovornika iz poslovnog sektora u Pirotu, zarade u ovoj industriji u Pirotu su relativno niske i uglavnom se proizvodi odeća za izvoz. Što se tiče autentičnog pirotskog ćilima i motiva ovog kraja, ne postoji šira proizvodnja, već samo određeni dizajnerski pokušaji poput npr. firmi kao što su „Ponišavlje“, „Comdora“, „Pirotex-Triko“, „Limaplast“ i „Damsko srce“ koje proizvode sertifikovane ćilime u skladu sa Elabortom o geografskoj zaštiti i ovlašćeni su korisnici imena porekla „Pirotski ćilim“).

Metalska industrija u Pirotu mogla bi da ima potencijal za dalji razvoj s obzirom na postojanje jednog broja stranih i domaćih preduzeća nezanemarljive veličine. Ključni igrači u ovoj industriji su firme kao što su „Sin-kom“, „Sarlak“, „Stojanović“, „Alatnica Krstić“, „JLB-Soulier“ „D-Company“. Poslednje dve firme (D-Company je iz Babušnice ali posluje unutar proširene Slobodne zone Pirot) između ostalog rade i kao dobavljači za Tigar Tyres.

Tabela 10. Pregled poslovnih subjekata* u Pirotu po sektorima

Sektor	Broj preduzeća/pr eduzetnika	Broj zaposleni h	Poslovni prihodi	BDV	Izvoz
	Apsolutni iznos	Apsolutni iznos	Milioni evra	Milioni evra	Milioni evra
Tigar AD i Tigar Tyres	2	4.578	795	174	88
Prerađivačka industrija (bez Tigra)	150	1.227	35	9	3
Trgovina na malo i veliko	267	1.164	63	9	0
Poslovne usluge	89	892	11	7	0
Usluge smeštaja i ishrane	81	399	4	2	0
Građevinarstvo	47	386	13	4	0
Saobraćaj i skladištenje	51	340	11	4	0

Rudarstvo	2	127	5	2	0
Lične usluge	23	100	2	0	0
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	18	74	3	1	0
Kreativne i pametne industrije	17	33	2	0	0
Ostalo	13	60	1	1	0
Ukupno	760	9,380	944	212	92

Izvor: Kalkulacije autora na bazi podataka sa APR-a

* preduzeća + preduzetnici

Napomena: Podaci iz tabele obuhvataju samo poslovne subjekte koji imaju javno objavljene finansijske izveštaje na APR-u. Izostavljeni su uglavnom preduzetnici za koje ovi podaci nisu javno dostupni.

Kada je reč o strukturi korporativne zaposlenosti u Pirotu, kao što se može videti na tabeli 8, najveći broj zaposlenih radi u poslovnim subjektima u domaćem vlasništvu. Međutim, s obzirom da je više od 40% njih registrovano kao preduzetnici, može se reći da je najveći broj zaposlenih radi u stranim preduzećima.

Tabela 11. Struktura korporativne zaposlenosti u Pirotu

	Broj zaposlenih	% od ukupne zaposlenosti
Ukupno	11.253	100
Državna preduzeća	1.105	10
Strani vlasnik	3.792	34
Domaći privatni vlasnik	4.483	40
Neraspoređeno*	1.873	17

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka sa RZS-a i APR-a

* S obzirom da je ukupna korporativna zaposlenost uzeta iz baza RZS-a a struktura zaposlenosti sa APR-a, kolona „Neraspoređeno“ se odnosi na privredne subjekte (uglavnom domaće preduzetnike) koji nemaju javno objavljene finansijske izveštaje te se nije mogla precizno utvrditi vlasnička struktura.

Prema tome, za Piroto se može reći da je grad čiji razvoj pre svega pokreću strane direktne investicije. S jedne strane, ovo može biti povoljno s obzirom da se ovaj grad nalazi u relativno nerazvijenom regionu, i da mu demografija ne ide u prilog. Međutim, kao što je već

spomenuto u prethodnoj sekciji, previsoka koncentracija industrijske proizvodnje i zaposlenosti u jednoj ili nekolicini, mahom stranih, preduzeća može nositi sa sobom i potencijalne rizike u budućnosti.

Tabela 12. Zaposlenost Pirot, Srbije i uporedivih gradova po sektorima

Teritorija	Ukupno radno sposobnog	Registрована zaposlenost*	Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo**	Rudarstvo	Prerađivačka industrija	Trgovina, transport i druge usluge*	Javni sektor**	Turizam i ugostiteljstvo	Pametne i kreativne industrije	Ostalo
Srbija	4.458.276	497	22	6	107	155	118	19	17	53
Beograd	1.098.630	691	5	9	64	286	174	28	42	82
Vojvodina	1.205.773	467	30	3	123	133	99	17	12	48
Srbija bez Beograda	3.359.646	434	27	6	121	112	99	16	8	44
Srbija bez Beograda i Vojvodine	2.153.873	415	25	7	119	101	99	16	6	42
Niš	165.865	510	2	1	135	144	133	21	22	52
Leskovac	86.469	405	19	0	158	94	88	11	4	30
Kruševac	75.395	441	29	0	119	119	108	15	5	47
Pirot	33.529	447	8	4	179	101	100	17	7	32
Zaječar	32.323	360	23	14	51	103	120	12	4	33

Aleksinac	29.308	315	26	9	99	64	86	11	3	17
Bor	28.752	451	5	95	79	96	119	13	5	39
Gornji Milanovac	25.521	478	22	23	187	106	87	16	4	33
Prokuplje	25.499	526	9	0	246	90	132	12	8	30
Knjaževac	15.521	409	13	0	162	85	103	20	4	22
Bela Palanka	6.380	273	5	3	65	75	79	13	3	31
Babušnica	5.771	368	8	4	181	59	88	8	1	21
Dimitrovgrad	5.546	451	9	1	97	88	162	31	4	59

U cilju podsticanja razvoja poslovnog sektora, Piroć je osnovao nekoliko industrijskih odnosno slobodnih zona. „Industrijska zona 1“ nalazi se u delu grada u kojem posluju agro i tekstilna industrija i industrija gumenih proizvoda i kože, odnosno u nastavku Slobodne zone Piroć. Zajedno sa Slobodnom zonom „Piroć“ čini Industrijski park. Slobodna zona „Piroć“ počinje sa radom 1998. godine i u njoj radi 25 proizvodnih i preko 100 trgovinskih preduzeća koje zapošljavaju oko 6.000 radnika. U 2018. godini, časopis *Financial Times* proglasio je Slobodnu zonu „Piroć“ za najbolju u Evropi i treću najbolju na svetu. Pored toga, Piroć poseduje i „Industrijsku zonu 2“ čija je namena da služi kao građevinsko zemljište. Ova zona ima direktan pristup međunarodnom putu Koridor 10 ali tek treba da se završi kompletno infrastrukturno opremanje.

Međutim, sa stanovišta budućih investicija u Piroću, problem predstavlja činjenica da nema više slobodnih lokacija u postojećim industrijskim/slobodnim zonama za nove investitore kao i to da grad nema slobodnih „brownfield“ lokacija. Prema podacima dobijenim od ključnih sagovornika iz poslovnog sektora iz Piroća, slobodna zona posluje veoma uspešno odnosno u punim kapacitetima i čak je proširena sa teritorije opštine Piroć na Dimitrovgrad (5ha) i Babušnicu (8ha). Za sada je ostalo dostupno još 8 ha zemljišta u Zoni što može da se stavi u funkciju. Međutim, potencijalno moglo da se iskoristi otprilike još 400ha poljoprivrednog zemljišta oko autoputa. Pored toga, sagovornici navode da, s obzirom na veliki broj registrovanih nezaposlenih, raspoložive radne snage ima, samo se postavlja pitanje koliki udeo nezaposlenih je zaista „raspoloživ“ odnosno želi da radi.

Pored industrijskih zona, podršku poslovnoj zajednici u Piroću pružaju Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, Regionalna razvojna agencija Jug i Ugovorna okružna privredna komora Piroć. Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj Piroća nudi kompletnu logističku

podršku svim zainteresovanim investitorima i osnovana je 2010. godine u okviru projekta Susedskog programa Srbija – Bugarska koji je finansiran od strane Evropske Agencije za Rekonstrukciju (EAP). Regionalna razvojna agencija Jug (RRA Jug), sa sedištem u Nišu, osnovana je 2009. godine od strane jedinica lokalne samouprave Nišavskog, Pirotskog i Topličkog okruga, privrednih subjekata i nevladinih organizacija a od 2015. godine ima svoju kancelariju u Pirotu. RRA Jug posluje pod okriljem Razvojne agencije Srbije i njena misija je unapređivanje životnog standarda građana sva 3 okruga povoljšavanjem poslovnog okruženja i kreiranjem novih radnih mesta.

Ugovorna okružna privredna komora Piroto osnovana je 2017. godine u skladu sa Zakonom o privrednim komorama, kao prva takve vrste u Srbiji, od strane 136 privrednih subjekata sa teritorije Pirotskog okruga. Misija komore je da unapredi regionalno ekonomsko okruženje, podrži lokalno poslovanje i promoviše privredni rast. Danas komora ima oko 220 članova sa teritorije Pirotskog okruga.

c) Poljoprivreda

Prema poslednjoj Anketi poljoprivrede iz 2018. godine, ukupno raspoloživo poljoprivredno zemljište u Pirotu iznosi 58.412 hektara. Međutim, iskorišćeno je svega 25.478 hektara odnosno 44% dok je republički prosek 67%. Stručnjaci navode kombinaciju nekoliko ključnih faktora: starenje seoskog stanovništva i migracije mladih, usitnjenost poseda i ekonomska neisplativost, neadekvatna infrastruktura, zemlja, iako relativno plodna, često je nepristupačna i nepravilnog oblika. Pored toga, ono što ne mogu da obrađuju, vlasnici retko daju u zakup. Prema rečima meštana sela Poganovo i Trnski Odorovci u okolini Pirota, mnoge njive godinama nisu održavane a kao ključne probleme vide migracije stanovništva u okolne gradove poput Pirota i Dimitrovgrada ali i neadekvatne puteve.

U Pirotu posluje ukupno 4.557 gazdinstava sa ukupno 9.712 članova od čega 96% obavlja svoju delatnost na posedima manjim od 10 hektara. Najveće pojedinačno učešće u ukupnom broju gazdinstva imaju gazdinstva od 2 do 5 hektara (30%).

Tabela 13. Pregled poljoprivrede

Teritorija	Korišćeno poljoprivredno zemljište (2018)	Gazdinstva (2018)		Efikasnost	
		Broj gazdinstava	Udeo gazdinstava u ukupnom broju	Korišćeno poljoprivredno zemljište po	Broj traktora po gazdinst

			domaćinstava	gazdinstvu (2018)	vu (2012)
	hektar na 1000 stanovnika	na 1000 stanovnika	%	hektar	Apsolutni iznos
Srbija	498	81	23%	6,2	0,65
Vojvodina	846	68	18%	12,4	0,73
Šumadija i Zapadna Srbija	538	126	37%	4,3	0,57
Južna i Istočna Srbija	478	109	32%	4,4	0,70
Pirot	469	84	22%	5,6	0,52

Izvor: kalkulacije autora na bazi podataka sa RZS-a

Napomena: Za najveći broj podataka korišćena je Anketa poljoprivrede iz 2018. godine (RZS) dok je za podatke koji nisu bili dostupni (npr. broj traktora) korišćen Popis poljoprivrede iz 2012. (RZS). Za podatke o broju domaćinstava korišćen je popis iz 2011. godine pošto noviji podaci nisu javno dostupni.

U strukturi korišćenog poljoprivrednog zemljišta najveći udeo imaju livade i pašnjaci (65%) a iza njih slede oranice i bašte (31%). Kada je reč o oraničnim površinama, najveće učešće imaju žito i stočno krmno bilje dok se industrijsko i lekovito i aromatično bilje, kao najprofitabilnije grane, uopšte ne gaje u Pirotu. S druge strane, voćnjaci i vinogradi u Pirotu zauzimaju 728 hektara (voćnjaci 477 ha a vinogradi 251 ha) i njihova proizvodnja je uglavnom ekstenzivnog i naturalnog karaktera što u velikoj meri umanjuje ekonomske rezultate.

U kontekstu privrede Pirota, stočarstvo predstavlja najznačajniju i najzastupljeniju granu poljoprivrede. Iako je Pirot nekada bio poznat kao stočarski kraj sa dugom tradicijom, poslednjih godina beleži primetan pad broja grla stoke i to najviše u rejonu Stare planine. Posebno je zabrinjavajuće izuzetno veliko smanjenje ekonomski najznačajnijih vrsta stoke na ovom području, ovaca i goveda. Zapravo, može se reći da, mereno brojem grla na 1000 stanovnika, Pirot stoji lošije od proseka svakog regiona u Srbiji uključujući i prosek regiona Istočne i Južne Srbije (u kojem se i sam nalazi).

Nekada su sela na Staroj planini bila centar stočarstva ovog kraja ali je kombinacija nekoliko faktora popute nagle industrijalizacije u socijalizmu i odlazak seoskog stanovništva u gradove, starenjem preostalog stanovništva i nedovoljna posvećenost lokalnih i republičkih vlasti dovela do odumiranja ove delatnosti na Staroj planini. Primera radi, prema brojnim izvorima, nekada je na području Stare planine paslo više ovaca nego u celoj bivšoj SFRJ, tačnije, više od pola miliona ovaca. Danas ih je, prema poslednjim dostupnim podacima, svega oko 15.000-20.000. Danas su prigradska sela nosioci stočarstva u ovom kraju.

Okvir 3. Ovčarstvo u Dojkincima

Staroplaninsko selo Dojkinci u okolini Pirota nekada je bilo poznato po uzgoju ovaca i vekovnim lokalnim običajima koji su se vezivali za to. Međutim, iz godine u godinu, sve je manje ovaca u Dojkincima. Prema rečima meštana, nekada je samo u Dojkincima bilo čak 12.000 ovaca a danas ih ima tek 400. Osnovni uzroci za ovu situaciju su sve praznija sela i nezainteresovanost mladih da se bave ovim teškim ali unosnim poslom. Zapravo, može se reći da u selima Stare planine danas ima više kuća nego stanovnika a staračka domaćinstva sa jednim ili dva člana žive uglavnom od penzije. Prema rečima lokalnih zvaničnika, jedan od velikih problema jeste činjenica da na teritoriji opštine Pirot nema više velikih proizvođačkih kapaciteta kakvi su postojali 70ih i 80ih godina. Ne postoje više brojne klanice, mlekare i zadruge koje bi otkupljivale jagnjad od poljoprivrednih proizvođača. Ukoliko se ovaj trend nastavi, neće više biti čuvenog pirotskog kačkavalja koji je bio zaštitni znak ovog kraja.

Tabela 14. Struktura stočarstva i struktura korišćenog zemljišta (2018)

Teritorija	Struktura stočarstva				Struktura korišćenog zemljišta			
	Gove da	Svinje	Ovc e	Živin a	Oranic e i bašte	Livad e i pašnj aci	Voćnja ci	Vinogr adi
	na 1000 stanovnika				hektar na 1000 stanovnika			
Srbija	126	468	258	2.96 7	368	97	26	3
Vojvodina	139	787	175	4.83 0	770	61	10	2
Šumadija i Zapadna Srbija	211	564	561	4.521	294	183	51	4
Južna i Istočna Srbija	112	366	198	1.548	306	130	34	5
Pirot	88	121	253	654	147	305	9	5

Izvor: kalkulacije autora na bazi podataka sa RZS-a

Napomena: podaci su iz 2018. godine s obzirom da je za tu godinu odrađena poslednja Anкета poljoprivrede

Generalno i na dugi rok gledano, može se oceniti da poljoprivredna proizvodnja u Pirotu ima tendenciju pada i da zaostaje u odnosu na svoje realne potencijale i mogućnosti. Za ovu situaciju postoji nekoliko ključnih uzroka. Pre svega, najveći broj poljoprivrednih gazdinstava je relativno mali, sa velikim brojem usitnjenih parcela što poskupljuje i otežava proizvodnju i organizaciju posla. Pored toga, gazdinstva su uglavnom mešovitog i staračkog karaktera i uglavnom su orijentisana na naturalnu proizvodnju. Dodatno, zbog nagle industrijalizacije zemlje za vreme planske privrede, najveći deo muške radne snage je u dugom vremenskom periodu bio angažovan u industriji i van grada dok su u poljoprivredi radili pre svega stariji ljudi i žene. Osim toga, mali je broj specijalizovanih robnih gazdinstava. Na kraju, u dugom vremenskom periodu investicije u poljoprivredi bile su dosta niže od njenog učešća u domaćem proizvodu (što je slučaj i za Srbiju u celini).

Međutim, potencijali za umereni oporavak posrnule poljoprivrede pirotskog kraja se ipak naziru što možemo videti na primerima individualnih inicijativa usmerenih ka modernom i intenzivnom stočarstvu. Te inicijative su motivisane upravo „netaknutim“ prostranstvima Stare planine i „begom“ od nagle i sveprisutne urbanizacije Srbije. Jedan od takvih primera je farma „Eva“, koja je u – skoro pa napuštenom selu Visočka Ržana - započela sa radom 2019. godine i danas broji stado od preko 1.200 ovaca. Farma je i jedan od osnivača fondacije „Refarma“, koja za cilj ima revitalizaciju sela kroz otvaranje ambulante i škole, u koju je nekada išlo i 400 dece. Dodatan značaj inicijativi pruža i projekat izgradnje kompatibilnog hotela sa 4 zvezdice u blizini farme, u kojem će se prodavati meso i kačkavalj sa farme.

d) Turizam

Pirot poseduje obilje prirodnih resursa među kojima se izdvajaju Park prirode (PP) „Stara planina“ i Specijalni rezervat prirode (SRP) „Jerma“. Stara planina poseduje status dobra od izvanrednog značaja i uredbom iz 1997. je stavljena pod zaštitu države i proglašena za nacionalni park. Ova planina bogata je velikim brojem biljnih i životinjskih vrsta što ovu destinaciju čini posebno zanimljivom sa aspekta turizma. Pored toga, najveći broj vodopoda u Srbiji, čak jedna trećina, nalazi se upravo na Staroj planini. Dodatno, na području Stare planine i SRP „Jerma“ obeleženo je preko 300km staza za planinarenje, šetnju i druge aktivnosti. Pored ovih, što se tiče prirodnih bogatstava, Pirot i okolina obuhvataju brojne reke, jezera, vodopade, kanjone, klisure i pećine.

Okvir 4. Novi hotel na Staroj planini inspirisan pirotskim ćilimima

Na Staroj planini, na mestu nekadašnjeg hotela „StarA“ biće izgrađen turističko-sportski kompleks. Firma „Slavninja 3 plus“ doo, čiji su vlasnici proslavljeni košarkaš Nikola Mirotić i njegova žena, gradiće hotel kategorije 4*, kapaciteta 66 soba i 5 apartmana. Dizajn hotela crpeće svoju inspiraciju iz šara na pirotskim ćilimima, koji su izvedeni iz srpske narodne tradicije. Hotel će da sadrži garažu za 35 mesta, restoran kapaciteta 120 mesta sa prostranom terasom, salu za sastanke, Spa centar sa zatvorenim bazenom, terene za košarku, teretane i razne druge sadržaje. Prilikom izrade idejnog rešenja hotelskog kompleksa, jedan od najvažnijih ciljeva je bio da hotel radi tokom cele godine. Objekat hotela koji je planiran u 4 faze, prati prilazni put, prilagođavajući se promenama visine a udaljen je nekih 7km od centra grada.

Pirot je takođe poznat po brojnim autentičnim pirotskim proizvodima poput pirotskog kačkavalja, pirotske peglane kobasice, pirotskog ćilima, staroplaninske jagnjetine i meda.

Ovi proizvodi su tradicionalno vezani za brojne kulturno-turističke manifestacije poput Pirotskog kulturnog sela, Tradicionalnog pirotskog vašara, Sajma pirotske peglane kobasice i brojnih drugih događaja koji privlače veliki broj domaćih i stranih turista. Generalno, prema rečima sagovornika iz Pirotu, ove manifestacije su poslednjih godina veoma uspešne, odnosno uvek popune do kraja smeštajne kapacitete u Pirotu i time u velikoj meri doprinose turizmu Pirotu. Međutim, sagovornici takođe navode kao problem i to što prateća turistička ponuda nije dovoljno prisutna, npr. neke najosnovnije stvari poput karte Pirotu ili suvenira (magneti, zastavice itd) nisu dovoljno vidljivi turistima.

Na kraju, Pirot je poznat i po kulturno-istorijskom turizmu zasnovanom na značajnom materijalnom i nematerijalnom kulturnom nasleđu. Simbole grada Pirotu predstavljaju srpska srednjevekovna tvrđava Momčilov grad, Muzej Ponišavlja i kameno selo Gostuša. Pored toga, Pirot nosi i naziv mali Jerusalim zbog mnoštva crkava i manastira na svojoj teritoriji. U okolini Pirotu se po svom značaju posebno izdvajaju Manastir Sv. Đorđe, Sukovski manastir, Poganovski manastir kao i Pećinska crkva.

Kada je reč o smeštajnim kapacitetima Pirotu, procenjuje se da oni nisu adekvatni za razvoj turizma na ovom području. Na teritoriji grada Pirotu postoji 9 hotela, 9 prenoćišta, 18 apartmana, 25 soba i 5 kuća za iznajmljivanje i 1 seosko turističko domaćinstvo. Ukupan broj ležaja je 690. Kada je reč o hotelskim sadržajima, u Pirotu se, po atraktivnosti lokacije, kvalitetu usluge i opremljenosti ističe hotel Ana Lux Spa sa četiri zvezdice. Na prostoru grada Pirotu procenjuje se da ima dovoljno ležaja u osnovnim, gradskim ali ne i u komplementarnim smeštajnim objektima u ruralnim sredinama. Pored toga, osnovni smeštajni objekti bolje su

opremljeni od komplementarnih, stoga su i njihova iskorišćenost i ekonomičnost na višem nivou.

Tabela 15. Ključni turistički pokazatelji u Pirotu i uporedivim turističkim destinacijama u Srbiji (2020)

	Dolasci		Noćenja		Prosečan broj noćenja turista*	
	Ukupno	Strani	Ukupno	Strani	Domaći	Strani
Pirot	11.176	3.260	24.517	6.994	2,2	2,1
Mokra gora	11.158	1.577	29.261	3.207	2,7	2,0
Zlatar	11.196	278	36.016	652	3,2	2,3
Ivanjica	6.166	316	28.419	986	4,7	3,1
Goč	6.254	1	32.585	2	5,2	2,0

Izvor: RZS

* Prosečan broj noćenja izračunava se deljenjem broja noćenja sa brojem turista

Kada je reč o strukturi posetilaca, najzastupljeniji strani turisti su Bugari, pre svega zbog blizine bugarske granice i kulturološke bliskosti. Iz tog razloga, među uporedivim turističkim destinacijama, Pirot ima ubedljivo najveći broj stranih turista što se može i videti na Tabeli 11. Međutim, osim bugarskih primetan je porast i nemačkih, francuskih, finskih i mađarskih turista. Kao što se može videti na Grafikonu 1, broj dolazaka turista u Pirot rastao je od 2016. godine, da bi u 2020. godini opao, pre svega zbog posledica pandemije COVID-19.

Ipak, Pirot nedovoljno koristi svoje turističke potencijale o čemu svedoči i relativno kratak prosečan boravak turista a ključni problem tiče se nedovoljne iskorišćenosti prirodnih resursa, na prvom mestu parka prirode Stara planina. Kao jedan od glavnih uzroka navodi se izuzetno loša saobraćajna povezanost unutar Stare planine kao i nedostatak prateće turističke infrastrukture. Primera radi, ne postoji direktna putna veza između Zavojskog jezera (25-30 km od grada) i izvora Vrelo (30-40km od grada) već se do ovih lokacija može stići samo iz grada što onemogućava integrisanu turističku ponudu i stvara podsticaj turistima da oseedaju u samom gradu.

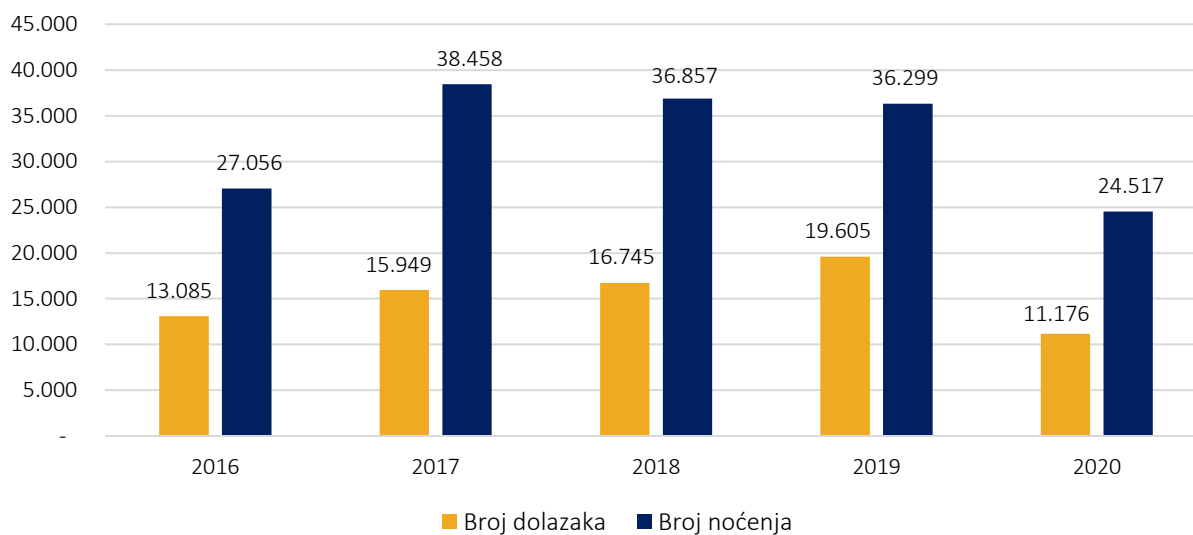
Problem loše saobraćajne povezanosti unutar Stare planine deo je šireg problema izuzetno niske gustine puteva u Pirotu (merene kao odnos između dužine puteva i površine opštine) koja iznosi svega 0.3. To je značajno manje od od gradova kao što su Gornji Milanovac ili Čačak, ali manje i od opština u Južnoj i istočnoj Srbiji, koje su izolovanije i teže dostupne od Pirota. Pirot ima manju gustinu puteva i od susednih opština – Dimitrovgrada, Babušnice i Bele Palanke, kao i ranije pominjanog Prokuplja. Dodatno, ne postoji dovoljno

turističkih sadržaja na ključnim lokacijama na Staroj planini poput kafića, restorana, planinarskih domova itd.

Veliki problem predstavlja nedostatak saradnje između javnih preduzeća koji upravljaju parkom prirode Stara planina. Naime, Stara planina se prostire na teritoriji četiri opštine, Pirot, Zaječar, Knjaževac i Dimitrovgrad a centar uprave se nalazi u Pirotu. Pirotskim delom upravljaju Srbijašume, i prema rečima sagovornika iz opštine, osim lovnog turizma nije se previše radilo na promociji turizma. Pored toga, postoji JP Stara Planina sa sedištem u Knjaževcu, JP Skijališta Srbije među kojima ne postoji gotovo nikakva saradnja što se negativno odražava na turizam na ovom prostoru. Od Nove godine Stara planina bi trebalo da postane zvanično i nacionalni park (do sada je bila park prirode) što podrazumeva dodatan nivo zaštite države ali nije sigurno da li će se time nešto suštinski promeniti.

Jedan od uzroka ali i posledica svih ovih faktora jeste relativno mala zaposlenost u turizmu u Pirotu.

Grafikon 1. Broj dolazaka i noćenja u Pirotu u petogodišnjem periodu (2016-2020)

Izvor: RZS

II. Rezime

Pirot je grad u jugoistočnoj Srbiji koji predstavlja privredni, administrativni i kulturni centar Pirotskog okruga. Odlikuje ga veoma povoljan geostrateški položaj – smešten je u samom središtu Balkana, veoma dobro je povezan putnom i železničkom mrežom i nalazi se blizu međunarodnih aerodroma. S obzirom na blizinu Niša (sat vremena vožnje), kao regionalnog centra, Pirot je oslonjen na njega prevashodno kada je u pitanju obrazovanje i zdravstvo. Pored toga, Pirot se teritorijalno prostire na ogromnoj površini, međutim uglavnom (3/4) pod šumama i planinama te ima izuzetno malu gustinu naseljenosti izvan gradskog jezgra. Uprkos velikoj razućdenosti, Pirot je veoma dobro povezan unutar sebe kao i sa okolnim selima ali su okolna mesta između sebe veoma loše povezana odnosno ne postoje asfaltirani putevi. Pirot poseduje značajne hidroenergetske potencijale koje, zbog njihovog neodržavanja, ne koristi u dovoljnoj meri.

U demografskom smislu, Pirot odlikuje visoka prosečna starost koja prevazilazi nacionalni prosek kao i smanjivanje broja broja stanovnika usleg negativnog prirodnog priraštaja i migracija. Kada je reć o privrednom nasleđu, najveći deo domaće lokalne privrede iz perioda socijalizma je ugašen tokom i nakon tranzicije. Može se reći da je gumarska industrija jedina koja je „preživela“ i da je ona skoncentrisana u dva velika preduzeća, Tigar AD, koji je u većinskom vlasništvu države i koji je zbog višegodišnjeg negativnog poslovnog rezultata u UPPR-u i Tigar Tyres, koji drži francuski Michelin, koji uspešno posluje i za koji se može reći da predstavlja stub pirotske privrede. Stepem razvijenosti u Pirotu prevazilazi republički prosek (bez BG i NS) i u značajnoj meri prevazilazi prosek regiona Južne i Istočne Srbije u kome se Pirot nalazi. Kada je reć o školskim ustanovama, Pirot je poznat po svojoj Mlekarskoj školi koja se bavi i proizvodnjom i na taj način čuva tradiciju pirotskog kaćkavalja po kome je ovaj kraj poznat. Međutim, s obzirom da poseduje samo jednu visokoškolsku ustanovu, ućenici iz Pirota uglavnom odlaze da studiraju u Beograd i, u nešto manjoj meri, u Niš.

Kada je reć o tržištu rada, Pirot poseduje nižu stopu radno sposobnog stanovništva u odnosu na nacionalni prosek bez Beograda i Novog sada. Iako je nakon 2000. godine nezaposlenost konstantno rasla a zaposlenost opadala, u poslednjih 5-6 godina Pirot beleži poboljšanje performansi na tržištu rada. Međutim niži multiplikator zaposlenosti u ostatku privrede (bez javnog sektora i velikih sistema kakav je Tigar) u odnosu na neke gradove sa nižim životnim standardom poput Prokuplja sugeriše da veliki broj ljudi verovatno radi u neformalnom sektoru što se negativno odražava na kvalitet i dostojanstvenost poslova. Ono po ćemu se Pirot izdvaja u odnosu na ostatak Srbije jeste da je najveći broj ljudi zaposlen u prerađivaćkoj industriji. Međutim, Tigar Tyres je taj koji drži gro zaposlenosti u ovom sektoru i koji je takode zaslućan za veoma visoke prosećne zarade u Pirotu koje prevazilaze republički prosek bez Beograda i Novog Sada. Pirot takode odlikuju relativno male rodne razlike na tržištu rada i niži

udeo roma i osoba sa invaliditetom u ukupnom stanovništvu u odnosu na prosek regiona Južne i Istočne Srbije ali i visoka ranjivost mladih do 30 godina kao i starijih od 50 godina.

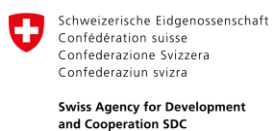
Poslovni sektor u Pirotu odlikuje veoma velika zavisnost od jednog stranog investitora što može predstavljati potencijalni rizik za lokalnu privredu. Pored gumarske industrije, u Pirotu je tekstilna industrija tek u povoju i čine je uglavnom strani investitori a odlikuju je relativno niske zarade i nedovoljna iskorišćenost motiva pirotskog kraja (poput ćilima) u komercijalne svrhe. Ipak, Pirot ima relativno razvijenu poslovnu infrastruktura zahvaljujući efikasnim industrijskim i slobodnim zonama koje posluju pod gotovo punim kapacitetima. Pored industrijskih zona, podršku poslovnoj zajednici u Pirotu pruža i nekoliko lokalnih i regionalnih razvojnih agencija, kancelarija i komora.

Kada je reč o poljoprivredi, veliki deo raspoloživog poljoprivrednog zemljišta je neiskorišćen što je dobrim delom posledica šumsko-planinskog kraja te je zemlja, iako relativno plodna, često nepristupačna i nepravilnog oblika. Drugi faktori su starenje seoskog stanovništva i migracije mladih, usitnjenost poseda i ekonomska neisplativost i neadekvatna infrastruktura. Stočarstvo predstavlja najznačajniju i najzastupljeniju granu poljoprivrede ali se poslednjih godina beleži zabrinjavajuće veliki pad broja grla stoke i to posebno u rejonu Stare planina koja je nekad bila centar stočarstva. Ukratko, može se reći da poljoprivredna proizvodnja u Pirotu ima tendenciju pada i zaostaje u odnosu na svoje mogućnosti.

Kada je reč o turizmu, Pirot odlikuje obilje prirodnih resursa među kojima se izdvajaju Park prirode (PP) „Stara planina“ i Specijalni rezervat prirode (SRP) „Jerma“. Pored toga, Pirot je poznat po brojnim lokalnim proizvodima poput pirotskog kačkavalja, pirotske peglane kobasice, pirotskog ćilima, staroplaninske jagnjetine i meda zahvaljujući kojima se organizuje mnoštvo festivala i događaja koji su izuzetno posećeni. Pirot poseduje potencijale za razvijanje kulturno-istorijskog turizma zasnovanog na značajnom materijalnom i nematerijalnom kulturnom nasleđu. Međutim, procenjuje se da Pirot nedovoljno koristi svoje turističke potencijale što je oličeno u relativno malom broju i kratkom prosečnom boravku domaćih turista. Ključni problem tiče se tiče nedovoljne iskorišćenosti prirodnih resursa, na prvom mestu parka prirode Stara planina, pre svega zbog loše saobraćajne povezanosti unutar Stare planine, nedostatka prateće turističke infrastrukture (restorani, kafići itd.), smeštajnih kapaciteta kao i nedostatka saradnje između javnih preduzeća koji upravljaju parkom prirode.

Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Sprovedeno od strane:

Dokument je proizveden u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs